

INSTYTUT WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

**Sławomira Kotas
Paulina Lewandowska**

Ochrona uczuć religijnych a wolność wypowiedzi

Warszawa 2017

Spis treści

1. Uwagi wprowadzające.....	1
2. Dobra osobiste	3
2.1. Uczucia religijne jako dobra osobiste	3
2.2. Wolność wypowiedzi jako dobro osobiste	4
3. Przepiępstwo obrażania uczuć religijnych – art. 196 k.k.	7
4. Wynik badania aktowego dotyczącego obrazy uczuć religijnych w ujęciu naruszenia dóbr osobistych (art. 23 – 24 k.c.)	11
4.1. Organizacja badania i dobór próby.....	11
4.2. Strony postępowania	12
4.3. Rodzaj roszczeń i naruszonych dóbr.....	17
4.4. Postępowanie dowodowe	21
4.5. Orzeczenie sądu I i II instancji.....	24
4.5.1. Czas trwania postępowania	24
4.5.2. Orzeczenia sądu I instancji	27
4.5.3. Apelacja	29
4.5.4. Orzeczenia sądów II instancji.....	32
4.5.5. Postępowanie kasacyjne	33
4.5.6. Liczba kart akt.....	34
5. Wybrane przykłady spraw cywilnych	36
6. Wynik badania aktowego dotyczącego przestępstwa obrazy uczuć religijnych (art. 196 k.k.)	40
6.1. Organizacja badania i dobór próby.....	40
6.2. Postępowanie przygotowawcze.....	41
6.2.1. Informacje ogólne	41
6.2.2. Czynności podejmowane w postępowaniu przygotowawczym	42
6.2.2.1. Organ prowadzący postępowanie i rodzaje przeprowadzonych dowodów	42
6.2.2.2. Dowód z zeznań świadków	44
6.2.2.3. Dowód z opinii biegłego.....	45
6.2.2.4. Inicjatywa dowodowa stron i sposób zakończenia postępowania przygotowawczego	48
6.2.3. Akt oskarżenia	49
6.3. Pokrzywdzeni	52

6.3.1. Informacje ogólne	52
6.3.2. Pokrzywdzone osoby fizyczne	55
6.4. Podejrzany	60
6.5. Orzeczenie sądu I i II instancji	62
7. Wybrane przykłady spraw karnych	64
8. Porównanie wyników badań spraw cywilnych i karnych	74
8.1. Sposoby organizacji badań i doboru próby	74
8.2. Działania uważane za naruszające uczucia religijne (art. 23 i 24 k.c.) bądź noszące znamiona przestępstwa obrazy uczuć religijnych (art. 196 k.k.)	74
8.3. Podmioty biorące udział w postępowaniu	75
8.4. Wynik postępowania sądowego	76
9. Wnioski	77

1. Uwagi wprowadzające

Wolność sumienia i religii, unormowana pośrednio w art. 25 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.¹ (dalej: Konstytucja RP) oraz wskazana wprost w treści art. 53 Konstytucji RP, stanowi jedną z podstawowych swobód konstytucyjnych należną każdej jednostce. Obowiązek poszanowania i uznania tych wolności przez państwo i ogół społeczeństwa wynika z obowiązku ochrony godności ludzkiej².

W orzecznictwie i judykaturze nie budzi także wątpliwości fakt, że wspomniane wolności są dobrami osobistymi podlegającymi ochronie jako "swoboda sumienia i wyznania". Każdy człowiek ma zatem prawo do przyjęcia określonego światopoglądu, w tym także przyjęcia określonego wyznania. Na swobodę sumienia osoby wyznającej określoną religię składa się wolność wyrażania swoich przekonań religijnych oraz wykonywania praktyk religijnych. Osoba, która deklaruje się jako niewierząca, nie może wprawdzie liczyć na to, że nie będzie miała kontaktu z osobami wierzącymi, ich praktykami i symbolami religijnymi, bo w życiu społecznym byłoby to równoznaczne z ograniczeniem swobody sumienia osób wierzących. Może jednak oczekiwać, że ani nie będzie poddawana praktykom religijnym wbrew swej woli, ani zmuszana do udziału w nich czy do posługiwania się symbolami religijnymi³.

Omawiane swobody pozostają w związku z konstytucyjnym prawem do wolności wypowiedzi, rozumianej jako prawo do wyrażania swoich opinii, pozyskiwania informacji i przekazywania ich. Niekiedy jednak swoboda wypowiedzi i religii doznają ze sobą kolizji. Czasem bowiem sposób wyrażania poglądów i opinii w kwestiach tak indywidualnych jak sumienie i wyznanie, może zostać uznany przez inne podmioty za godzące w ich prawo do ochrony uczuć religijnych. Rolą ustawodawcy było zatem wyznaczenie granicy dla każdej z powołanych wolności, której to przekroczenie może być uznane za godzące w prawa innych podmiotów. Przewidując możliwość zaistnienia takich sytuacji, polski ustawodawca wprowadził do systemu prawnego

¹ Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.

² P. Sarnecki, Art. 53 [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II*, red. L. Garlicki, M. Zubik, LEX el. 2017.

³ Wyrok SN z dnia 20 września 2013 r., II CSK 1/13, LEX nr 1388592.

normy art. 23 i 24 k.c.⁴ oraz dokonał penalizacji przestępstwa obrazy uczuć religijnych w ramach art. 196 k.k.⁵ Pomimo tego kwestia oceny spraw opartych o jeden z powołanych wyżej przepisów nadal budzi wiele wątpliwości. Niejasny pozostaje bowiem nie tylko sposób interpretacji pojęcia „obraza uczuć religijnych”, ale także samej dyspozycji art. 196 k.k.

Mając na uwadze ważkość zasygnalizowanego problemu oraz liczne wątpliwości (głównie interpretacyjne) powstające na tle art. 23 i 24 k.c. oraz art. 196 k.k., w ramach niniejszego opracowania dokonano analizy spraw, których podstawę stanowiły powołane przepisy dla ustalenia, jakie zachowania stanowią asumpt do wszczęcia tego rodzaju postępowań oraz jakie są ich wzajemne relacje.

Dla uzyskania jak najpełniejszego obrazu analizowanego problemu na podstawie 16 spraw cywilnych i 113 spraw karnych zgromadzono dane odnoszące się nie tylko do rodzaju naruszeń zarzucanych przez podmioty dochodzące ochrony swoich praw oraz rozstrzygnięć wydawanych przez sądy, ale także skupiono się na ustaleniu szczegółowych cech podmiotów biorących udział w postępowaniu. W związku z tym w miarę dostępnych informacji zgromadzono dane dotyczące płci, wieku, wykształcenia, zatrudnienia czy miejsca zamieszkania podmiotów biorących udział w sprawach w charakterze powodów, pozwanych, pokrzywdzonych i podejrzanych, mając na uwadze, że okoliczności te nie pozostają obojętne dla sposobu odbioru przez jednostkę zachowań innych osób, które potencjalnie mogą naruszać jej prawo do ochrony uczuć religijnych. Ponadto analizie poddano kwestie związane z przebiegiem postępowań, uwzględniając sposób i czas ich prowadzenia, rodzaj przeprowadzonych dowodów oraz poniesione koszty.

⁴ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 459 ze zm.).

⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 2204).

2. Dobra osobiste

2.1. Uczucia religijne jako dobra osobiste

Kodeks cywilny nie zawiera definicji dobra osobistego, a jedynie w art. 23 k.c. wskazuje, iż dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i realizatorska pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach. Zgodnie natomiast z najbardziej powszechną i uznaną przez doktrynę definicją, dobrami osobistymi są „powszechnie uznane w społeczeństwie wartości niemajątkowe związane ściśle z osobą człowieka i będące przejawami godności osoby ludzkiej”⁶. Jednocześnie należy jednak mieć na uwadze, iż katalog dóbr osobistych zawarty w powyżej cytowanym przepisie nie jest zupełny. Istnieją bowiem także inne dobra osobiste oprócz tych wskazanych w art. 23 k.c. Z całą pewnością stwierdzić należy, iż takimi dobrami osobistymi będą również uczucia religijne.

Brak jest legalnej definicji pojęcia uczuć religijnych, jednakże niewątpliwie pozostają one wartością niematerialną, ściśle związaną ze sferą religijną oraz wyznaniem danej osoby.

Podkreślić należy fakt, iż problematyka naruszania dóbr osobistych nie była tylko przedmiotem procedowania Sądów Powszechnych oraz Sądu Najwyższego, ale również Trybunału Konstytucyjnego, który w orzeczeniu z dnia 7 czerwca 1994 r.⁷ stwierdził, iż uczucia religijne, ze względu na ich charakter, podlegają szczególnej ochronie prawa. Są one bowiem bezpośrednio powiązane z wolnością sumienia i wyznania, co stanowi wartość konstytucyjną. Potwierdzają to także akty międzynarodowe (np. Deklaracja o eliminacji wszelkich form nietolerancji i dyskryminacji z powodu religii lub przekonań uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ dnia 21 listopada 1981 r.). Dlatego też działania naruszające uczucia

⁶ Por. P. Machnikowski [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2016, s. 58.

⁷ K 17/93, LEX nr 25099.

religijne mogą być przedmiotem zakazu ustawowego także wówczas, gdyby były podejmowane za pomocą środków służących realizacji wolności słowa⁸.

Należy zwrócić uwagę, iż ochronę uczuć religijnych zapewnia nie tylko regulacja zawarta w art. 23 k.c., ale również – w innych źródłach prawa. Mowa tu przede wszystkim o Konstytucji RP, której art. 53 gwarantuje wolność sumienia i religii. Artykuł 196 k.k. zawiera sankcję za obrazę uczuć religijnych. Wymienić należy również regulacje prawne o charakterze międzynarodowym, w tym w szczególności art. 9 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁹, zgodnie z którym każdy człowiek ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania.

2.2. Wolność wypowiedzi jako dobro osobiste

Wolność wypowiedzi w polskim systemie prawnym gwarantuje art. 54 ust. 1 Konstytucji RP. Powszechnie przyjmuje się, że swoboda ta stanowi podstawę demokratycznego państwa prawa, chroniąc jednocześnie pozostałe swobody konstytucyjne – wolność zgromadzeń, praktyk religijnych, prasy czy wyborów, które bez wolności wypowiedzi nie mogłyby istnieć.¹⁰ Należy bowiem pamiętać, że omawiany przepis obejmuje swym zakresem de facto trzy wolności: wyrażania własnych poglądów, pozyskiwania informacji oraz rozpowszechniania informacji. Skierowany jest on nie tylko do osób fizycznych, ale również do osób prawnych i podmiotów nieposiadających osobowości prawnej¹¹.

Zdaniem komentatorów¹² oraz Trybunału Konstytucyjnego¹³ pojęcie „pogląd” użyte w art. 54 Konstytucji RP winno być interpretowane zgodnie z zasadą rozumienia wyrażen konstytucyjnych w ich możliwie najszerszym znaczeniu, tj. nie tylko jako prezentowanie własnych ocen co do faktów, ale również jako wyrażanie opinii, przewidywań, domysłów czy domniemań, w tym w sprawach budzących duże

⁸ Orzeczenie TK z dnia 7 czerwca 1994 r., I 17/93, LEX nr 25099.

⁹ Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284.

¹⁰ http://www.psep.pl/grundtvig/7/wolnosc_wypowiedzi.pdf, s. 1 (dostęp: 12.12.2017 r.).

¹¹ P. Sarnecki, Art. 54 [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Tom II, red. L. Garlicki, M. Zubik, LEX el. 2016.

¹² Tamże.

¹³ Wyrok TK z dnia 5 maja 2004 r., P 2/03, OTK-A 2004, nr 5, poz. 39.

kontrowersje¹⁴. Mówiąc o poglądach nie można także zapominać, że wyrażać je można nie tylko w drodze ustnych czy pisemnych wypowiedzi, ale również w formie obrazów, gestów czy zaniechania. Dlatego też w kontekście wolności wypowiedzi, rozumianej jako prawo do wyrażania swoich ocen i opinii, niezwykle aktualne pozostaje sformułowanie A. de Tocqueville'a: „Wolność człowieka kończy się, tam gdzie zaczyna się wolność drugiego człowieka”.

Wolność wypowiedzi rozumiana szeroko, szczególnie jako prawo do informacji, stosunkowo często doznaje kolizji z innymi swobodami konstytucyjnymi, takim jak: swoboda przekonań, prywatności czy religii. Rolą ustawodawcy jest zakreślenie pewnych granic omawianej wolności. Na tym tle pojawia się jednak wiele sporów. Trudno bowiem stwierdzić, do jakiego momentu państwo może ingerować w konstytucyjne prawa i swobody jednostki, w tym karać obywateli za działania uważane za naruszenie pewnych zbiorowych wolności¹⁵. Na gruncie prawa polskiego ciągle natomiast brak unormowania podobnego do art. 10 ust. 2 Konwencji Europejskiej, który precyzyjnie, za pomocą wielostopniowego testu, określa formułę ograniczającą. Stworzenie analogicznego rozwiązania na gruncie polskiego prawa niewątpliwie ułatwiłoby interpretację wielu norm prawnych, w tym art. 196 k.k. (stanowiącego przedmiot niniejszego badania), który ciągle budzi rozbieżności w doktrynie. Zagadnienie to rozwinęto w rozdziale trzecim.

Problem granic wolności wypowiedzi w omawianym badaniu jawi się tak na tle interpretacji art. 196 k.k., jak i w przypadku ochrony uczuć religijnych w oparciu o normy art. 23 i 24 k.c. Kwestie wolności wyznania i sumienia doznają bowiem, w obu wyżej wymienionych przypadkach, kolizji z normą art. 54 Konstytucji RP. Powstające na tym polu spory są niezwykle trudne do rozstrzygnięcia, już choćby z tego względu, że wrażliwość każdego podmiotu może być inna. Gesty, obrazy czy wypowiedzi, uznawane za obraźliwe przez stronę dochodzącą ochrony swojego prawa do wolności sumienia, mogą być przez rzekomego sprawcę uznawane za działanie nieingerujące w swobody innych osób, a stanowiące np. wyraz artystycznego przekazu, który nie pozostawał w związku z żadnym wyznaniem i nie miał na celu obrazy uczuć innych osób. Doskonałym przykładem takiej sprawy jest

¹⁴ P. Sarnecki, Art. 54 [w:] L. Garlicki, M. Zubik, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej...*

¹⁵ http://www.psep.pl/grundtvig/7/wolnosc_wypowiedzi.pdf, s. 4 (dostęp: 12.12.2017 r.).

wyrok Sądu Najwyższego zapadły w sprawie plakatu reklamującego film „Skandalista Larry Flynt”¹⁶. Powód w sprawie tej twierdził, że obraz nagiego mężczyzny na tle kobiecych bioder godzi w jego wolności. Sąd Najwyższy skonstatował natomiast, że do naruszenia prawa nie doszło, ponieważ opisany plakat nie miał żadnego wpływu na możliwość wyznawania i praktykowania religii. Podobny problem, tym razem na tle postępowania karnego, zaistniał w tzw. sprawie Nergala, w której wokaliście zespołu zarzucono popełnienie czynu z art. 196 k.k. w związku z podarciem Biblii w trakcie koncertu, co w jego ocenie stanowiło wyraz artystycznej ekspresji. Ostatecznie sąd uniewinnił go od zarzucanego czynu.

Mając na uwadze ważkość problemów pojawiających się w sprawach, w których wolność wypowiedzi doznaje kolizji z innymi swobodami konstytucyjnymi, należy bardzo dokładnie rozważyć kontekst podjętych przez stronę działań, całokształt okoliczności zdarzenia oraz emocje, jakie mogły towarzyszyć stronie przeciwnej. Konieczne jest tu zatem wyznaczenie granicy wolności wypowiedzi, która w niektórych wypadkach musi ustąpić miejsca innym swobodom, pierwotnie zapewniającym ochronę.

¹⁶ Wyrok SN z dnia 12 czerwca 2002 r., III CKN 618/00, OSNC Nr 6, poz. 84.

3. Przesłępstwo obrażenia uczuó religijnych – art. 196 k.k.

W uchwale z dnia 29 października 2012 r. (I KZP 12/12)¹⁷ Sąd Najwyższy wyjaśnił, że przedmiotem ochrony dotyczącym przestępstwa z art. 196 k.k.¹⁸, jest – wynikające z wolności sumienia i wyznania – prawo do ochrony uczuó religijnych, do których odnieó należy wskazany w tym przepisie skutek w postaci ich obrazy. Uczucia religijne, zgodnie z orzeczeniem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 czerwca 1994 r. (K 17/93)¹⁹, z uwagi na swój charakter podlegają szczególnej ochronie prawa, będąc bezpośrednio powiązane z wolnością sumienia i wyznania, stanowiącą wartość konstytucyjną.

Kwestie zasadnicze, takie jak podmiot czynu zabronionego, sposób zagrożenia karą i środkami karnymi czy tryb ścigania przestępstwa z art. 196 k.k., nie budzą wątpliwości. Zarówno w judykaturze jak i doktrynie jednolicie stwierdza się, że jest to przestępstwo powszechne, zagrożone grzywną, karą ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do lat 2, a także że jest ono ścigane z oskarżenia publicznego. Wątpliwości powstają natomiast przy próbie zakreślenia granic, których przekroczenie winno być uznawane za działanie noszące znamiona czynu z art. 196 k.k.

Jak trafnie wskazuje O. Sitarz²⁰, prawo karne zajmuje się kwestią ochrony różnych wolności dopiero po ich przekroczeniu, starając się tym samym zakreślać pewne granice swobód. W przypadku przestępstwa z art. 196 k.k. ich wyznaczenie jest utrudnione przede wszystkim ze względu na wspomnianą już „kolizję” z konstytucyjnym prawem do wolności wypowiedzi, de facto ograniczanym przez powołany przepis Kodeksu karnego.

¹⁷ OSNKW 2012, nr 11, poz. 112.

¹⁸ „Kto obraża uczucia religijne innych osób, znieważając publicznie przedmiot czci religijnej lub miejsce przeznaczone do publicznego wykonywania obrzędów religijnych, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”.

¹⁹ OTK 1994, nr 1, poz. 11.

²⁰ O. Sitarz, *Artykuł 196 KK jako granica wolności wypowiedzi [w:] Wolność wypowiedzi versus wolność religijna, Studium z zakresu prawa konstytucyjnego, karnego i cywilnego*, red. A. Biłgorajski, Warszawa 2015 r., s. 69.

Na potrzeby niniejszej publikacji zasadne zdaje się być przyjęcie za W. Wróblem²¹, że przestępstwo spenalizowane w art. 196 k.k. polega na publicznym znieważeniu miejsca lub przedmiotu kultu religijnego, czego następstwem jest obraza uczuć religijnych co najmniej jednego podmiotu. W doktrynie trafnie zauważa się bowiem, że użyte w omawianym przepisie sformułowanie „innych osób” ma jedynie charakter redakcyjny i nie może być utożsamiane z wymogiem występowania więcej niż jednego pokrzywdzonego²². Wyniki niniejszego badania potwierdzają, że w praktyce zdarzają się sprawy, w których sprawca został prawomocnie skazany za popełnione przestępstwo, mimo że nie ujawniono żadnego pokrzywdzonego podmiotu. Dlatego też za błędne należy uznać poglądy wskazujące na konieczność istnienia co najmniej dwóch podmiotów, których uczucia religijne zostały obrażone czynem z art. 196 k.k., aby w ogóle można było badać jego wystąpienie.

Zachowanie prowadzące do obrażenia uczuć religijnych podmiotu lub grupy podmiotów, może przybrać postać wypowiedzi ustnej, pisemnej, obrazu, gestów a nawet zaniechania²³. Należy jednak pamiętać, że dla uznania określonego zachowania za obrażające/znieważające uczucia innych osób, a zatem naruszające granicę zakreśloną przez art. 196 k.k., musi ono stanowić wyraz pogardy sprawcy dla danej religii czy grupy wyznaniowej w świetle obiektywnych norm kulturowo-obyczajowych i powszechnie przyjętych ocen²⁴. Ponadto niezbędne jest, aby dane zachowanie (stanowiące wyraz pogardy, a nie jedynie dezaprobaty) ocenione obiektywnie, było uznawane przez członków pewnej wspólnoty wyznaniowej/religijnej za obelżywe dla obiektu uczuć religijnych albo miejsca lub przedmiotu czci religijnej. Konkretnie zachowanie będzie zatem nosiło znamiona przestępstwa z art. 196 k.k. dopiero w przypadku wystąpienia skutku w postaci negatywnej, emocjonalnej reakcji określonej osoby lub grupy osób na działanie poniżające symbol, znak, miejsce czy inny przedmiot stanowiący element kultu religijnego. Osoba pokrzywdzona przestępstwem nie musi być naocznym świadkiem wydarzeń. Wystarczy bowiem, że dotarła do niej relacja opisująca czyn sprawcy (polegający na obelżywym

²¹ W. Wróbel, *Komentarz do art. 196 k.k. [w:] Kodeks karny. Część szczególna*, red. A. Zoll, Tom II. *Komentarz do art. 117-277 k.k.*, LEX 2013 el.

²² S. Czepita, Ł. Pohl, *Strona podmiotowa przestępstwa obrazy uczuć religijnych i jego formalny charakter*, *Prokuratura i Prawo* 2012, nr 12, s. 81.

²³ W. Wróbel, *Komentarz...*

²⁴ Wyrok SN z dnia 17 lutego 1993 r., III KRN 24/92, LEX nr 22114.

wypowiadaniu się, wyśmiewaniu czy niewłaściwym posługiwaniu się przedmiotami, które mogą być uznane za element kultu religijnego), wywołująca u tej osoby negatywne odczucia, takie jak smutek, zażenowanie, zawstyżenie²⁵.

Zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego²⁶ występkiem z art. 196 k.k. można popełnić zarówno z zamiarem bezpośrednim, jak i wynikowym. Z wyczerpaniem jego znamion, zdaniem Sądu, będziemy mieli do czynienia wtedy, gdy działanie sprawcy polegające na publicznym znieważeniu przedmiotu czci religijnej lub miejsca przeznaczonego do publicznego wykonywania obrzędów religijnych, będzie skierowane wprost na dokonanie tego czynu, jak i wówczas, gdy sprawca podejmuje publicznie takie czynności sprawcze, co do których uznaje się, z uwagi na ich formę, że mają one charakter znieważający. W efekcie tego albo chce obrazić takim zachowaniem uczucia religijne innych osób, albo przewidując taki skutek swojego zachowania, na ten skutek się godzi. Warunkiem karalności za czyn z art. 196 k.k. jest zatem także jego publiczny charakter, tj. dokonanie go w obecności grupy osób lub nieokreślonej liczby podmiotów, które nie były świadome, że dane zdarzenie będzie miało miejsce i nie godziły się na nie.

Mając na uwadze charakter niniejszej publikacji odnotować należy również, że współcześnie pojawiają się głosy kwestionujące zasadność istnienia w Kodeksie karnym normy wyrażonej w art. 196 lub wskazujące na potrzebę jego nowelizacji. Na obrady Sejmu RP VII kadencji w 2012 r. trafił nawet projekt poselskiej ustawy nowelizującej Kodeks karny poprzez uchylenie art. 196 k.k. Autorzy tego projektu wskazywali na konieczność zapewnienia obywatelom możliwości swobodnego wyrażania swoich opinii i poglądów, bez obawy o bycie posądzonym o naruszenie art. 196 k.k. Ponadto zaznaczono, że powołany przepis „umożliwia ściganie z urzędu działań, które będąc manifestacją wizji artystycznej czy krytycznej postawy, a przez ich subiektywny odbiór przez jednostkę, zostają zakwalifikowane jako czyn bezprawny”²⁷. Ostatecznie projekt ten został odrzucony. Wydaje się bowiem, że wyrażone w nim poglądy były zbyt kategoryczne oraz zbyt daleko idące. Nie mniej

²⁵ W. Wróbel, *Komentarz...*

²⁶ Uchwała SN z dnia 29 października 2012 r., I KZP 12/12, OSNKW 2012, nr 11, poz. 112.

²⁷

<http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/6993DFE7DEB35C0CC1257D410036BBBB/%24File/2677.pdf>
(dostęp: 12.12.2017 r.).

jednak w doktrynie także pojawiają się głosy opowiadające się „za” jeśli nie uchynieniem to nowelizacją omawianego przepisy. Ich zwolennicy uzasadniając swoje stanowisko wskazują na trudności interpretacyjne, jakich nastrocza art. 196 k.k. w aktualnym brzmieniu, czy na brak jednolitości w zakresie postrzegania przedmiotów czci religijnej w obrębie różnych wyznań. Ponadto zwraca się uwagę na: brak proporcjonalności między charakterem popełnionego czynu a dolegliwościami, jakie niesie ze sobą prawomocne skazanie za przestępstwo z art. 196 k.k., nieuzasadnione uprzywilejowanie osób wierzących w stosunku do niewierzących, brak uzasadnienia karnoprawnego dla penalizacji takich zachowań. Ostatecznie podnoszony jest także najbardziej śmiały argument, którego autorzy podnoszą, że omawiana norma umożliwia eliminację niepożądanych i nieakceptowanych przez niektóre grupy zjawisk artystycznych²⁸.

W kontrze dla powyższych poglądów pojawia się głos, że eliminacja z obrotu prawnego art. 196 k.k. „da zielone światło nietolerancji, co może doprowadzić do daleko idących napięć społecznych”²⁹, co zdaje się znajdować potwierdzenie w wynikach niniejszych badań. Obecnie zasygnalizować można jedynie, że wbrew pierwotnym przewidywaniom okazało się, iż większość popełnionych przestępstw obrazy uczuć religijnych nie ma nic wspólnego z elementami artystycznego wyrazu czy korzystania przez obywateli z konstytucyjnego prawa wolności wypowiedzi w jej powszechnym rozumieniu. Popełnione czyny często stanowiły natomiast swego rodzaju akty wandalizmu, popełnione często przez osoby nietrzeźwe, sfrustrowane obecnym kształtem Kościoła Katolickiego, osoby o radykalnych poglądach, czy w końcu osoby bardzo młode, które swoje zachowanie uznawały za przejaw żartu lub element zabawy. W takich sprawach kolizja między wolnością wypowiedzi a wolnością religii zasadniczo nie występuje, a kwestia konieczności penalizacji takich zachowań nie powinna budzić wątpliwości.

²⁸ O. Sitarz, *Artykuł...*, s. 82 i n.

²⁹ D. Jaworski, M. Müller, *Rozmowa z Andrzejem Zollem. Kodeks Boga nie chroni*, Tygodnik Powszechny 2010, nr 3, s. 6.

4. Wynik badania aktowego dotyczącego obrazy uczuć religijnych w ujęciu naruszenia dóbr osobistych (art. 23 – 24 k.c.)

4.1. Organizacja badania i dobór próby

Organizacja badania i dóbr próby wymagały przede wszystkim wytypowania sądów, które mogły rozpoznawać sprawy o takim charakterze. Ewidencja statystyczna Ministerstwa Sprawiedliwości dostarcza jedynie podstawowych informacji. Nie pozwala natomiast na określenie, jakiego rodzaju dobro zostało według powoda naruszone w sprawie, w której opiera on swoje roszczenie o art. 23 – 24 k.c. Z danych za rok 2016 wynikało np., że sądy okręgowe rozpoznawały 1 321 spraw o odszkodowania za naruszenie dóbr osobistych na podstawie art. 448 k.c. 45 spraw tego rodzaju zostało w 2016 r. załatwionych. Z kolei roszczenia pieniężne z tytułu naruszenia dóbr osobistych na podstawie art. 24 k.c. stanowiły przedmiot 51 rozstrzygnięć sądów okręgowych w roku 2016. Taki sposób ewidencjonowania spraw nie pozwalał jednak na precyzyjne ustalenie, które sądy prowadziły postępowanie w sprawach obrazy uczuć religijnych w ujęciu naruszenia dóbr osobistych. Dlatego też w drodze losowania wytypowano 15 sądów okręgowych, do których zwrócono się o przesłanie wszystkich zakończonych prawomocnie spraw cywilnych (niezależnie od tego, czy uprawomocniły się w I czy w II instancji) od 1 stycznia 2007 r., których przedmiotem było naruszenie dóbr osobistych (art. 24 k.c., art. 448 k.c. – symbole 031, 056, 056s i 332) poprzez obrazę uczuć religijnych.

Ostatecznie otrzymano 16 spraw spełniających powyższe kryteria z 5 sądów okręgowych, które stanowiły podstawę niniejszego badania. Co istotne, w sprawach tych sądy wydały 9 rozstrzygnięć, ponieważ 7 spraw o ochronę uczuć religijnych poprzez nakazanie usunięcia krzyża łacińskiego z budynku Sejmu RP wszczętych przez różnych powodów, zostało połączonych do wspólnego rozpoznania i rozstrzygnięcia, podobnie jak 2 sprawy o zadośćuczynienie w związku z naruszeniem dóbr osobistych, w których powodem był ten sam podmiot.

Pozostałych 10 sądów okręgowych wyjaśniło, że od 1 stycznia 2007 r. nie zakończono w nich żadnych spraw, których przedmiotem było naruszenie dóbr osobistych w ujęciu obrazy uczuć.

Powyższe, już na samym początku badania prowadziło do wniosku, że sprawy o takim charakterze nadal stanowią jedynie niewielki odsetek roszczeń związanych z naruszeniem dóbr osobistych na podstawie art. 24 i art. 448 k.c.

4.2. Strony postępowania

Analiza akt spraw dotyczących naruszenia obrazy uczuć religijnych jako dobra osobistego pozwoliła na uzyskanie podstawowych informacji odnośnie stron postępowania. Informacje te na ogół wynikały z treści pozwu, dalszych pism procesowych oraz protokołów rozprawy. Sądy nie gromadziły szczegółowych informacji odnośnie wykształcenia stron, ich statusu społecznego, wykonywanego zawodu (dane te jedynie w niektórych przypadkach wynikały z treści protokołu przesłuchania stron bądź treści zeznań świadków).

W 16 zbadanych sprawach aktowych (100% wartości próby badawczej) powód był osobą fizyczną, przy czym w 15 sprawach (93,8% wartości próby badawczej) był on mężczyzną, w jednej sprawie powodem była natomiast kobieta. Zbadanie wieku powodów było możliwe w 9 sprawach (56,3%). W 7 przypadkach dane zawarte w aktach sprawy nie pozwoliły na określenie wieku strony powodowej. Z poniżej zaprezentowanej tabeli wynika nadto, iż rozkład grup wiekowych wśród powodów – mężczyzn był stosunkowo porównywalny, przy czym zaznaczenia wymaga fakt, iż najbardziej powszechną grupę wiekową stanowili mężczyźni w wieku 41 – 50 lat (18,8% wszystkich badanych), następnie plasowały się grupy wiekowe w przedziale 51 – 60 lat oraz 61 – 70 lat (po 12,5% wszystkich badanych w każdej z powyżej wskazanych grup w przypadku mężczyzn). Najmniej liczną grupę stanowili mężczyźni w wieku 30 – 40 lat – jedynie 6,3% wszystkich badanych spraw. Odnośnie kobiet (jeden badany przypadek) – powódka znajdowała się w przedziale wiekowym 61 – 70 lat (6,3% wszystkich spraw).

Tabela 1. Procentowy udział kobiet i mężczyzn z uwzględnieniem ich wieku w chwili składania pozwu do sądu, w stosunku do całości próby badawczej

Wiek w latach	Kobieta		Mężczyzna		
	liczba	procenty	liczba	procenty	
30 – 40			1	6,3	
41 – 50			3	18,8	
51 – 60			2	12,5	
61 – 70	1	6,3	2	12,5	
Brak danych o wieku			7	43,8	
Ogółem	1	6,3	15	93,8	100%(16)

Przechodząc zaś do kwestii wykształcenia strony powodowej, to w większości badanych przypadków (11 spraw, czyli 68,75%) nie było możliwości sprecyzowania wykształcenia powoda poprzez określenie je jako podstawowe, gimnazjalne, średnie, licencjat bądź wyższe. Załedwie w jednej z badanych spraw ustalono, iż powód-mężczyzna posiadał wyższe wykształcenie (6,25% ogółu spraw). Nie mniej jednak dane zawarte w aktach pozwoliły na dookreślenie pełnionego przez powoda stanowiska, co odzwierciedla poniższa tabela. W przypadku kobiet – powódka była emerytką – co stanowiło 6,25% całości próby badawczej. Odnośnie zaś mężczyzn to najbardziej liczną grupę stanowili powodowie będący pracownikami umysłowymi – 62,50%. W grupie tej mieszczą się osoby, co do których można było stwierdzić, iż ich stanowisko posiada walor pracownika umysłowego. Studenci stanowili 18,75% ogółu badanych, najmniej zaś liczną grupą (załedwie 12,50%) byli bezrobotni mężczyźni.

Tabela 2. Procentowy udział kobiet i mężczyzn z uwzględnieniem ich zatrudnienia w stosunku do całości próby badawczej

Zatrudnienie powoda	Kobieta		Mężczyzna		
	liczba	procenty	liczba	procenty	
Pracownik fizyczny					
Pracownik umysłowy			10	62,5	
Uczeń/student			3	18,8	
Rencista/emeryt	1	6,3			
Bezrobotny			2	12,5	
Inny					
Ogółem	1	6,3	15	93,8	100%(16)

Badaniem objęto również karalność powoda. Dane zawarte w aktach sprawy pozwoliły jedynie na ustalenie, iż w 4 przypadkach (25%) powód będący mężczyzną w trakcie trwania procesu przebywał w zakładzie śledczym bądź był osadzony w areszcie (nie wskazano podstawy skazania).

Istotną kwestię badawczą stanowiło również dookreślenie miejsca zamieszkania powoda. Przedmiotowe dane zostały odzwierciedlone w poniżej tabeli. Najbardziej liczną grupę stanowili powodowie zamieszkujący w mieście powyżej 500 tysięcy mieszkańców (37,5% całej próby badawczej). Kolejna grupa to powodowie zamieszkujący w mieście powyżej 50 tysięcy do 100 tysięcy mieszkańców – 25% spraw, najmniej liczną grupę stanowiły natomiast osoby zamieszkałe w mieście do 50 tysięcy oraz na wsi (po 18,8%).

Tabela 3. Procentowy udział kobiet i mężczyzn z uwzględnieniem ich miejsca zamieszkania w stosunku do całości próby badawczej

Miejsce zamieszkania powoda	Kobieta		Mężczyzna		
	liczba	procenty	liczba	procenty	
Miasto pow. 500 tysięcy mieszkańców	1	6,3	5	31,3	
Miasto pow. 50 do 100 tysięcy mieszkańców			4	25	
Miasto do 50 tysięcy mieszkańców			3	18,8	
Wieś			3	18,8	
Ogółem	1	6,3	15	93,8	100%(16)

Kolejną wartę omówienia zagadnienie to fakt korzystania przez powoda z pomocy profesjonalnego pełnomocnika. Z spośród badanych przypadków w 6 sprawach (37,50%) powodowie korzystali z usług profesjonalnego pełnomocnika – przy czym 50% wśród nich posiadało pełnomocnika z wyboru, a 50% z urzędu. Natomiast w przypadku 4 spraw (25%) powodowie składali wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych. Należy zwrócić uwagę, iż 75% powodów, którzy składali wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych, jednocześnie korzystało z usług pełnomocnika z urzędu. Każdy z wniosków został uwzględniony.

Przechodząc zaś do omówienia strony pozwanej, przede wszystkim można zauważyć, iż w przeważającej liczbie spraw tj. w 14 przypadkach (co stanowi 87,50% całej próby badawczej) pozwanym była osoba prawna, jedynie w 2 sprawach (12,5%) pozwanym była osoba fizyczna.

Tabela 4. Strona pozwana – procentowy udział rodzaju podmiotu w sprawie

Pozwany	Osoba fizyczna		Osoba prawna	
	liczba	procent	liczba	procent
	2	12,5	14	87,5

Dane zawarte w tabeli nr 5 charakteryzują stronę pozwaną jako osobę fizyczną przedstawiając jej wiek, stan cywilny, wykształcenie, zatrudnienie, karalność oraz miejsce zamieszkania.

Tabela 5. Strona pozwana jako osoba fizyczna – charakterystyka

Pozwany	Kobieta		Mężczyzna	
	liczba	procent	liczba	procent
Liczba	1	50	1	50
Wiek	44	50	54	50
Stan cywilny	Rozwódka	50	Brak danych	-
Wykształcenie	Wyższe	100	Wyższe	100
Zatrudnienie	Brak danych	-	Pracownik umysłowy	50
Karalność	Brak danych	-	Brak danych	-
Miejsce zamieszkania	Miasto do 50 tysięcy mieszkańców	100	Miasto do 50 tysięcy mieszkańców	100

Ponadto należy podkreślić, iż w 14 badanych sprawach 100% pozwanych będących osobą prawną korzystało z usług profesjonalnego pełnomocnika. Większość korzystała z usług profesjonalisty z wyboru – 87,5%, a jedynie 12,5% pozwanych posiadało pełnomocnika z urzędu. Ponadto żaden z pozwanych nie składał wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych.

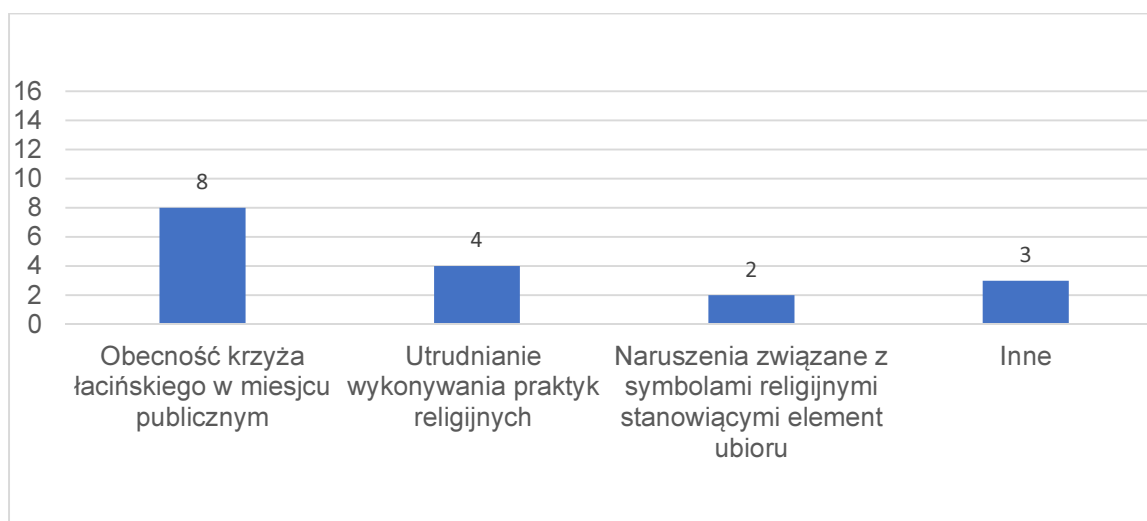
Tabela 6. Strona pozwana jako osoba fizyczna – charakterystyka i procentowy udział w stosunku do całości próby badawczej

Pozwany	Osoba fizyczna		Osoba prawna	
	liczba	procent	liczba	procent
Reprezentacja przez profesjonalnego pełnomocnika	2	12,5	14	87,5
Pełnomocnik z urzędu	0	0	2	12,5
Pełnomocnik z wyboru	2	12,5	12	75
Wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych	0	0	0	0

4.3. Rodzaj roszczeń i naruszonych dóbr

Przechodząc do omawiania kwestii związanych z przebiegiem postępowania sądowego w pierwszej kolejności należy wskazać rodzaj naruszeń, na jakie powoływali się powodowie wywodząc swoje żądanie. Okoliczność ta determinowała bowiem sposób kwalifikacji sprawy przez sądy, a w konsekwencji także przebieg procesu.

Wykres 1. Sposób naruszenia dobra osobistego

Opisując sposób naruszenia dobra osobistego poprzez obrazę uczuć religijnych powodowie niekiedy wskazywali na więcej niż jeden sposób popełnionych naruszeń, dlatego ich suma wynikająca z powyższej tabeli jest większa niż liczba badanych spraw. W aż 50% spraw powodowie wskazywali na fakt obecności krzyża łacińskiego w miejscu publicznym jako powód obrazy ich uczuć religijnych, domagając się jednocześnie jego usunięcia, nie występując przy tym z roszczeniami majątkowymi.

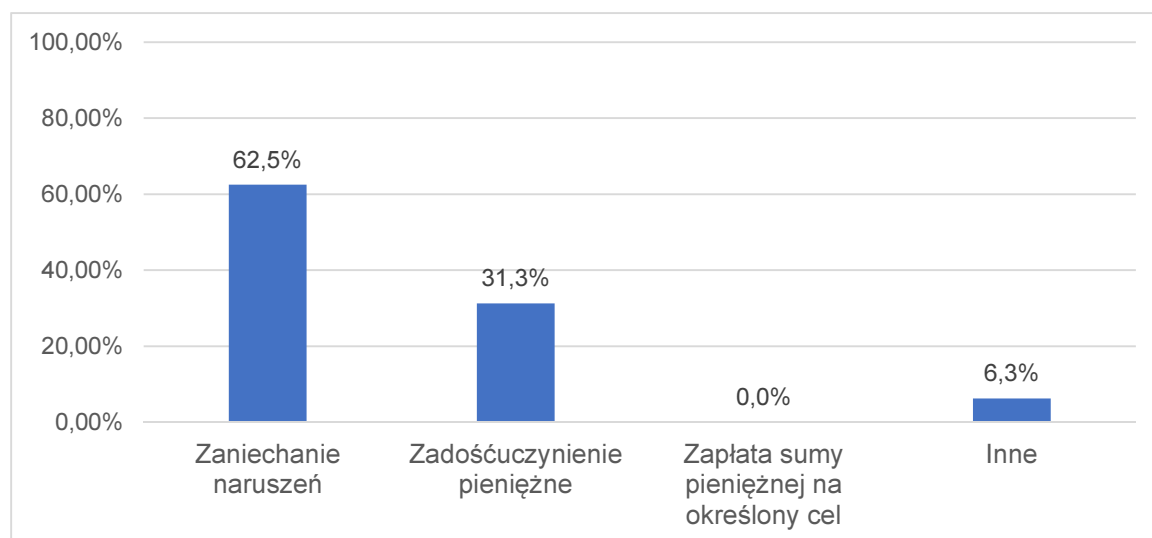
Na drugim miejscu – 25% spraw – plasuje się zarzut obrazy uczuć religijnych poprzez utrudnianie wykonywania praktyk religijnych. Przy czym zaznaczyć należy, że wszystkie sprawy tego rodzaju zostały wszczęte przez osoby fizyczne przebywające w areszcie karnym lub zakładzie karnym. Naruszenia swoich dóbr osobistych upatrywały one w braku właściwej diety zgodnej z ich wyznaniem oraz w braku dostępu do właściwej posługi kapłańskiej. Występując ze swoim roszczeniem powodowie domagali się jedynie zadośćuczynienia pieniężnego.

W 12,5% spraw podnoszono zarzut naruszeń związanych z symbolami religijnymi stanowiącymi element ubioru, do których doszło w trakcie kontroli bezpieczeństwa na lotnisku lub poprzez niewyrażenie zgody na ich noszenie przez osoby osadzone. Powodowie domagali się odpowiednio w pierwszym przypadku publicznych przeprosin i zaniechania niewłaściwych w ich ocenie praktyk związanych z kontrolą bezpieczeństwa oraz w obu sprawach – zadośćuczynienia finansowego.

Pozostałe sprawy związane z obrazą uczuć religijnych nie są możliwe do zakwalifikowania do szerszego zbioru. Dotyczą one kwestii związanych z możliwością domagania się pochówku osoby zmarłej według wybranego obrządku, wykonywania obrzędów religijnych wobec osób pozostających w śpiączce oraz poświęcania przez księdza Kościoła Katolickiego symboli szkoły. Roszczenia powodów to odpowiednio wyrażenie zgody na ekshumację i pochówek, żądanie zadośćuczynienia pieniężnego oraz w ostatniej sprawie zobowiązanie do publicznych przeprosin i zakup nowego sztandaru szkoły przez pozwanego.

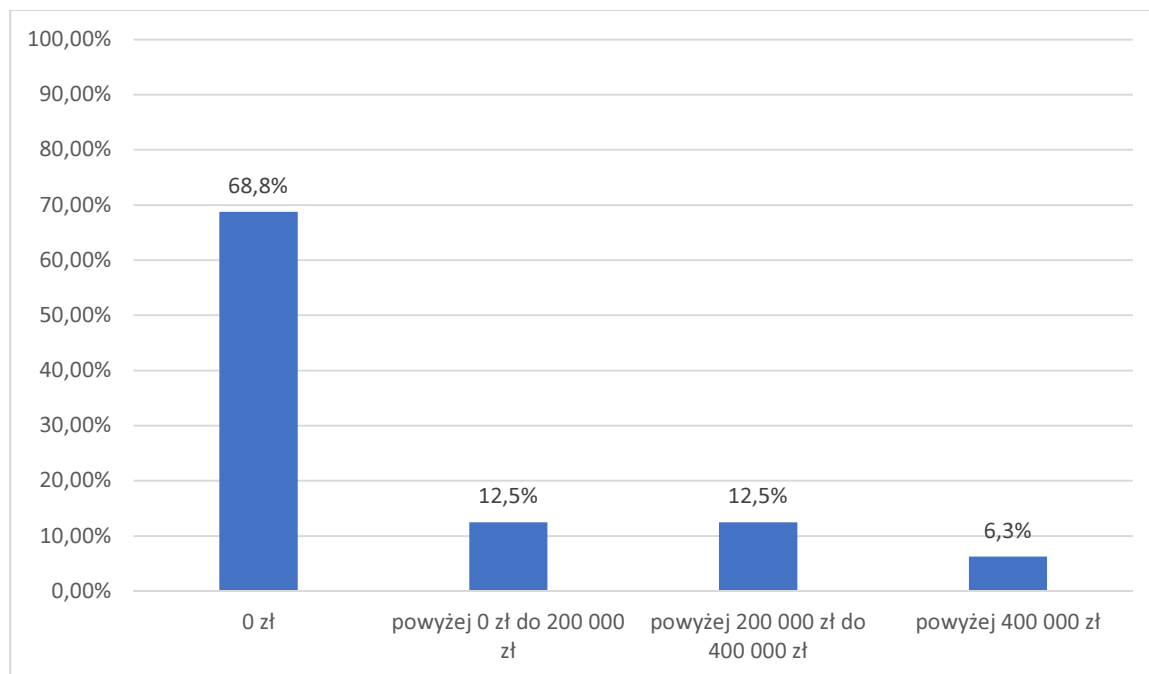
Omówione powyżej rodzaje żądań pozwów pogrupowano i zobrazowano na poniższym wykresie. Przeprowadzona analiza wykazała, że w 62,5% spraw powodowie domagali się zaniechania naruszeń. 31,3% powodów domagało się zadośćuczynienia pieniężnego, nikt jednak nie zdecydował się na żądanie zapłaty przez pozwanego określonej sumy pieniężnej na wybrany cel. Z kolei pozostałe 6,4% to innego rodzaju roszczenia, których nie można zaliczyć do żadnej zgeneralizowanej grupy.

Wykres 2. Żądanie pozwu

Mając na uwadze, że jedynym z najbardziej popularnych żądań pozwu było roszczenie zapłaty określonej kwoty pieniężnej na rzecz powoda z tytułu zadośćuczynienia, kwestię tę przeanalizowano bardziej szczegółowo.

Wykres 3. Wysokość żadanego zadośćuczynienia

W 68,8 spraw powodowie nie domagali się zapłaty na swoją rzecz żadnych sum pieniężnych, formułując w pozwie roszczenia o zaniechanie naruszeń, przeprosiny lub udzielenie zezwolenia. W sprawach tych nie została także określona wartość przedmiotu sporu, a sądy nie wzywały powodów do usuwania braków formalnych pozwów w tym zakresie.

Z wykresu 2. wynika, że roszczenia pieniężne stanowiły żądanie pozwu w 31,3% spraw. Wykres 3. precyzuje natomiast, że w 12,5% tych postępowań domagano się zapłaty kwot do 200 000 zł oraz kwot powyżej 200 000 zł do 400 000 zł. W 6,3% dochodzono zapłaty kwoty powyżej 400 000 zł.

Z kwestią wysokości żądanych przez powodów zadośćuczynień wiąże się bezpośrednio problematyka wartości przedmiotu sporu. W analizowanych przypadkach wartość ta była zawsze tożsama z wysokością dochodzonego roszczenia i została przez powodów wskazana wprost we wszystkich 5 sprawach. Na podstawie zaprezentowanych w poniższej tabeli danych statystycznych można stwierdzić, że średnia wartość przedmiotu sporu, a tym samym żądania pozwu,

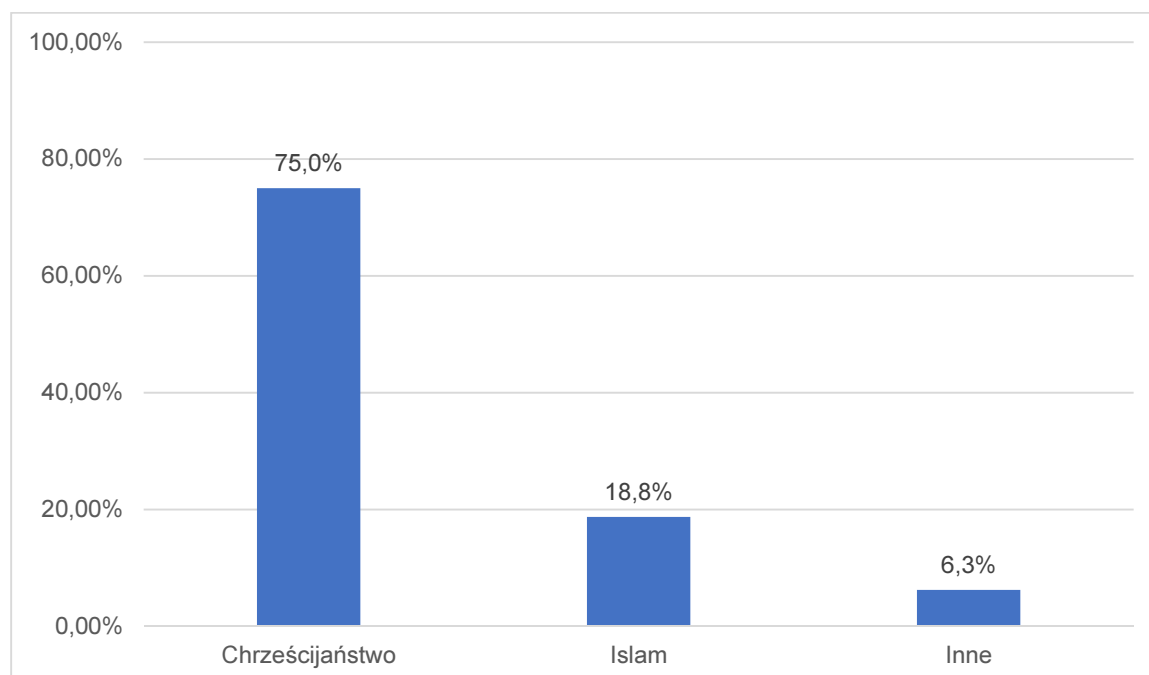
opiewała na kwotę 262 600 zł, przy medianie na poziomie 250 000 zł. Najniższa dochodzona kwota zadośćuczynienia to 23 000 zł, a najwyższa 700 000 zł.

Tabela 7. Statystyki dla wartości przedmiotu sporu

Wartość przedmiotu sporu dla 16 spraw cywilnych	Kwota w zł
Średnia	262 600
Mediana	250 000
Minimum	23 000
Maksimum	700 000

Zgromadzone w czasie badań dane pozwoliły także na określenie religii, z którą związany był zarzut naruszenia dóbr osobistych w związku z obrazą uczuć religijnych powoda.

Wykres 4. Religia powiązana z zarzutem obrazy uczuć religijnych

W przeważającej mierze – 75% spraw – zarzuty naruszenia dóbr osobistych poprzez obrazę uczuć religijnych powiązane były z wiarą chrześcijańską, przy czym, co istotne, w większości analizowanych przypadków powodowie zarzucali, że to wyznawcy tej religii dopuszczają się naruszeń. Za działania takie uważali umieszczanie krzyża łacińskiego w miejsca publicznych takich jak budynek Sejmu RP czy urząd gminy. Ponadto wskazywali, że wbrew ich woli udzielono im

sakramentów związanych z obrzędami Kościoła Katolickiego. Jedynie w dwóch sprawach wskazywano na brak możliwości wykonywania praktyk związanych z wiarą chrześcijańską. Pierwsza z tych spraw związana była z domaganiem się zgody na ekshumację zwłok i pochowanie zmarłego w obrzędzie Kościoła Katolickiego, natomiast druga sprawa dotyczyła sytuacji, w której władze zakładu karnego uniemożliwiają powodowi wykonywanie praktyk Kościoła Zielonoświątkowców, m.in. poprzez niewyrażanie zgody na noszenie symboli religijnych.

Kolejną pod względem liczebności religią, z którą wiązał się zarzut obrazy uczuć religijnych, był islam. Jego wyznawcy w 18,8% analizowanych spraw wskazywali na brak możliwości kultywowania związanych z nim praktyk religijnych w zakładach karnych, w których przebywają.

Na podstawie zgromadzonego materiału badawczego ustalono także, że w jednej sprawie powodem był wierny religii sikhijskiej zarzucając niewłaściwy, tj. naruszający jego uczucia religijne, sposób przeprowadzenia kontroli bezpieczeństwa na lotnisku.

4.4. Postępowanie dowodowe

Postępowanie dowodowe jest najistotniejszą częścią procesu cywilnego, gdyż ma na celu ustalenie okoliczności faktycznych, istotnych dla rozstrzygnięcia zaistniałego pomiędzy stronami sporu. Kodeks postępowania cywilnego zawiera otwarty katalog środków dowodowych, w którym znajdują się dokumenty, zeznania świadków, opinia biegłych, oględziny, przesłuchanie stron oraz tzw. „inne środki dowodowe”.

Przeprowadzone badania aktowe pozwoliły na ustalenie wniosków dowodowych składanych przez strony w toku postępowania o naruszenie dóbr osobistych.

Tabela 8. Procentowy udział dowodów zawnioskowanych przez stronę powodową

Dokumenty		Zeznania świadków		Opinia biegłego		Opinia instytutu		Inne wnioski dowodowe	
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
13	81,3	11	68,8	8	50	0	0	1	6,3

Z powyższej tabeli wynika, iż najbardziej powszechnym środkiem dowodowym były dokumenty – stanowiły bowiem one aż 81,3% wszystkich środków dowodowych. Niewiele mniej powszechny był wniosek o dopuszczenie dowodu z zeznań świadków – ok. 68,8% wszystkich wniosków. Jeszcze rzadziej pojawiały się wnioski o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego – ten środek dowodowy został zaproponowany przez 50% powodów. Wśród innych wniosków dowodowych należy wymienić wniosek o dopuszczenie dowodu z przesłuchania stron – dowód ten zaoferował jeden powód, co daje 6,3%.

Tabela 9. Procentowy udział dowodów zawnioskowanych przez stronę pozwaną

Dokumenty		Zeznania świadków		Opinia biegłego		Opinia instytutu		Inne wnioski dowodowe	
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
9	56,3	3	18,8	0	0	0	0	1	6,3

Odnosząc zaś wnioski dowodowe składane przez pozwanego, w pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę, iż strona pozwana w toku procesu charakteryzowała się mniejszą aktywnością dowodową niż strona powodowa. Z przeprowadzonych badań wynika, iż 9 pozwanych (56,3%) ograniczyło się do przedłożenia dokumentów, a jedynie 3 (18,8%) zaoferowało dowód z przesłuchania świadków. Żaden pozwany nie składał wniosku o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego sądowego bądź instytutu. Zauważyć również można, iż tak jak w przypadku powodów, tylko jeden pozwany zaoferował wniosek o dopuszczenie dowodu z przesłuchania stron.

Zasadność oraz znaczenie zawnioskowanych przez strony dowodów dla rozstrzygnięcia sporu bada sąd przeprowadzający postępowanie, który może bądź uwzględnić zaoferowany przez stronę wniosek dowodowy, bądź uznać, iż okoliczności, na które ma zostać on przeprowadzony nie przyczynią się do rozstrzygnięcia sporu, a dopuszczenie dowodu jedynie spowoduje bezzasadne wydłużenie toku postępowania. Wówczas sąd taki wniosek dowodowy oddali. Obszerność materiału dowodowego, jak również konieczność przeprowadzenia licznych i zasadnych dowodów (np. przesłuchanie kilkudziesięciu świadków),

niewątpliwie będzie skutkować koniecznością odroczenia rozprawy i wyznaczeniem jej kolejnego terminu.

Analiza akt spraw sądowych pozwoliła ustalić liczbę terminów rozprawy, które sąd przeprowadził przed wydaniem wyroku. W 25% przypadków (4 sprawy) sąd wyznaczył jeden termin rozprawy, który był wystarczający do przeprowadzenia wszelkich dowodów i wydania orzeczenia. W 2 przypadkach (12,5% badanych spraw) sąd przeprowadził 3 terminy rozprawy przed wydaniem wyroku. Również w 2 przypadkach (12,5% badanych spraw) sąd celem przeprowadzenia postępowania dowodowego wyznaczył 6 terminów rozpraw. W jednym przypadku (6,3% ogółu badanych spraw) sąd przeprowadził 5 terminów rozprawy, również w jednej sprawie (6,3% badanych spraw) sąd przeprowadził ich aż 14. Jak zostało już zasygnalizowane, wielość terminów rozprawy nie w każdym przypadku będzie skutkować uznaniem przewlekłości postępowania. Istotne jest bowiem zbadanie, czy na konkretnym terminie rozprawy sąd przeprowadził dowody.

Tabela 10. Stosunek liczby rozpraw, na których nie zostały przeprowadzone żadne dowody w stosunku do liczby rozpraw przeprowadzonych w danej sprawie

Liczba terminów rozprawy	Liczba rozpraw, na których nie przeprowadzono żadnego dowodu	
	liczba	procent
1	0	0
3	0	0
5	1	20
6	1	16,7
14	3	21,4

Powyższa tabela pozwoliła zobrazować w kompleksowym ujęciu stosunek liczby spraw, na których nie zostały przeprowadzone żadne dowody, do liczby rozpraw w danej sprawie. Z zaprezentowanych danych wynika, iż w przypadku spraw, w których wystarczający do rozpoznania sporu był jeden termin rozprawy, sąd w sposób sprawny przeprowadził postępowanie dowodowe. Nie wystąpił tu bowiem przypadek nieprzeprowadzenia jakiegokolwiek dowodu w trakcie rozprawy. Zjawisko nieprzeprowadzenia żadnego dowodu w trakcie rozprawy można było zbadać w przypadku spraw, których rozpoznanie wymagało wyznaczenia kilku bądź

kilkudziesięciu terminów rozprawy. Trzeba jednak mieć na uwadze, iż powyższe może wynikać np. z niestawiennictwa świadka na rozprawę, pomimo prawidłowego doręczenia mu wezwania na termin. Analizując zatem powyższe dane uznać należy, iż sądy w omawianych przypadkach prowadziły postępowanie dowodowe w sposób co do zasady sprawny i zmierzający do jak najszybszego rozpoznania sporu.

Tabela 11. Dowody przeprowadzone przez sąd w trakcie postępowania o naruszenie dóbr osobistych

Rodzaj dowodów przeprowadzonych przez sąd		
Rodzaj dowodu	liczba	procent
Dokumenty	6	37,5
Zeznania świadków	5	31,3
Opinia biegłego	1	6,3
Opinia instytutu	0	0
Inne (zeznania stron)	6	37,5

Jak wynika z powyższej tabeli, najwyższy procent przeprowadzonych przez sąd dowodów stanowił dowód z dokumentów (37,5% badanych spraw), na kolejnym miejscu znajduje się dowód z zeznań świadków – 31,3% badanych spraw. Ponadto przeprowadzono jeden dowód z opinii biegłego sądowego (6,3%), nie przeprowadzono żadnego dowodu z opinii instytutu oraz w 6 sprawach (37,5%) został przeprowadzony tzw. „inny dowód”, na który składały się zeznania stron.

4.5. Orzeczenie sądu I i II instancji

4.5.1. Czas trwania postępowania

Przechodząc do omówienia kwestii orzeczeń kończących postępowanie przez sąd pierwszej i drugiej instancji przede wszystkim należy ponownie zaznaczyć, że w analizowanych sprawach zostało wydanych 9 orzeczeń kończących postępowanie przed sądem pierwszej instancji (wszystkie w formie wyroków) z uwagi na połączenie 7 spraw o usunięcie wizerunku krzyża łaćńskiego (z budynku sejmu)

do wspólnego rozpoznania i rozstrzygnięcia. Tożsame postanowienie o połączeniu 2 spraw do wspólnego rozpoznania i rozstrzygnięcia zostało wydane w sprawie o zadośćuczynienie za naruszenie uczuć religijnych osadzonego wyznawcy islamu (uniemożliwienie stosowania diety zgodnej z wiarą).

Rodzaj wydanych w sprawie orzeczeń oraz termin ich ogłoszenia przedstawia poniższa tabela. Na jej podstawie możliwe jest także przeanalizowanie problematyki długości trwania poszczególnych postępowań.

Tabela 12. Orzeczenia sądów obu instancji

Data wniesienia powództwa	Data wydania orzeczenia kończącego sprawę w I instancji z formą orzeczenia	Czas od wniesienia powództwa do wydania wyroku w I instancji (w dniach/miesiącach)	Data wydania orzeczenia kończącego postępowanie w II instancji z formą orzeczenia	Czas od wpływu pozwu do wydania wyroku w II instancji (w dniach/miesiącach)	Czas trwania postępowania po wydaniu wyroku przez Sąd I instancji (w dniach/miesiącach)
30.07.2012 r.	14.01.2013 r. wyrok	połączona do rozpoznania z inną sprawą	-	-	-
30.07.2012 r.	14.01.2013 r. wyrok	połączona do rozpoznania z inną sprawą	-	-	-
30.07.2012 r.	14.01.2013 r. wyrok	połączona do rozpoznania z inną sprawą	-	-	-
06.08.2012 r.	14.01.2013 r. wyrok	połączona do rozpoznania z inną sprawą	-	-	-
30.07.2012 r.	14.01.2013 r. wyrok	połączona do rozpoznania z inną sprawą	-	-	-
20.09.2012 r.	08.07.2015 r. wyrok	1021/34	-	-	-
08.09.2010 r.	21.12.2011 r. wyrok	469/15	12.02.2013 r. wyrok	888/29	419/14
06.08.2012 r.	14.01.2013 r. wyrok	161/6	09.12.2013 r. wyrok	490/16	322/11

17.12.2009 r.	26.03.2010 r. wyrok	99/3	25.11.2010 r. wyrok	343/11	244/8
27.04.2011	24.01.2012 r. wyrok	272/9	06.06.2012 r. wyrok	406/13	134/5
30.07.2012	14.01.2013 r. wyrok	168/6	09.12.2013 r. wyrok	497/16	329/11
03.02.2011	31.01.2012 r. wyrok	362/12	brak danych wyrok	-	-
15.11.2011	06.02.2014 r. wyrok	814/27	18.06.2014 r. wyrok	946/31	132/5
19.02.2014	03.06.2014 r. wyrok	104/4	26.11.2014 r. wyrok	280/9	176/6
04.01.2013	12.09.2014 r. wyrok	616/20	24.03.2015 r. wyrok	809/27	193/6
10.03.2013	12.09.2014 r. wyrok	połączona do rozpoznania z inną sprawą	-	-	-

Analiza danych zawartych w tabeli 12 w połączeniu z danymi statystycznymi przedstawionymi poniżej, prowadzi do wniosku, że średni czas trwania postępowania w sprawach tego rodzaju wynosił 20 miesięcy, a zatem blisko dwa lata. Niewątpliwie należy uznać to za okres zdecydowanie zbyt długi, zwłaszcza jeśli weźmie się pod uwagę fakt, że najkrótsze postępowanie trwało jedynie 9 miesięcy (czyli było dwa razy krótsze niż średnia i mediana w analizowanych sprawach). To najkrótsze postępowanie zajęło czterokrotnie mniej czasu niż najdłużej rozpoznawana sprawa (31-miesięczna). Jednocześnie odnotować należy, że było ono postępowaniem dwuinstancyjnym i trwało krócej niż 5 na 8 postępowań przed sądem pierwszej instancji w pozostałych analizowanych sprawach.

Na ogólny czas trwania postępowania niekorzystnie w niektórych przypadkach wpływało postępowanie przed sądem drugiej instancji, które w 4 na 8 spraw zaskarżonych apelacją trwało dłużej niż postępowanie pierwszoinstancyjne, mimo że zasadniczo sądy drugiej instancji nie prowadziły postępowań dowodowych, dzieląc w całości ustalenia faktyczne i ocenę sprawy dokonaną przez sądy pierwszej instancji. Dane statystyczne wskazują jednak, że średni czas trwania postępowania drugoinstancyjnego to 8 miesięcy a pierwszoinstancyjnego – 17,1 miesiąca, przy czym najdłużej postępowanie przed sądem drugiej instancji trwało 14

miesiący, a przed sądem pierwszej instancji aż 34 miesiące (w sprawie tej nie złożono apelacji).

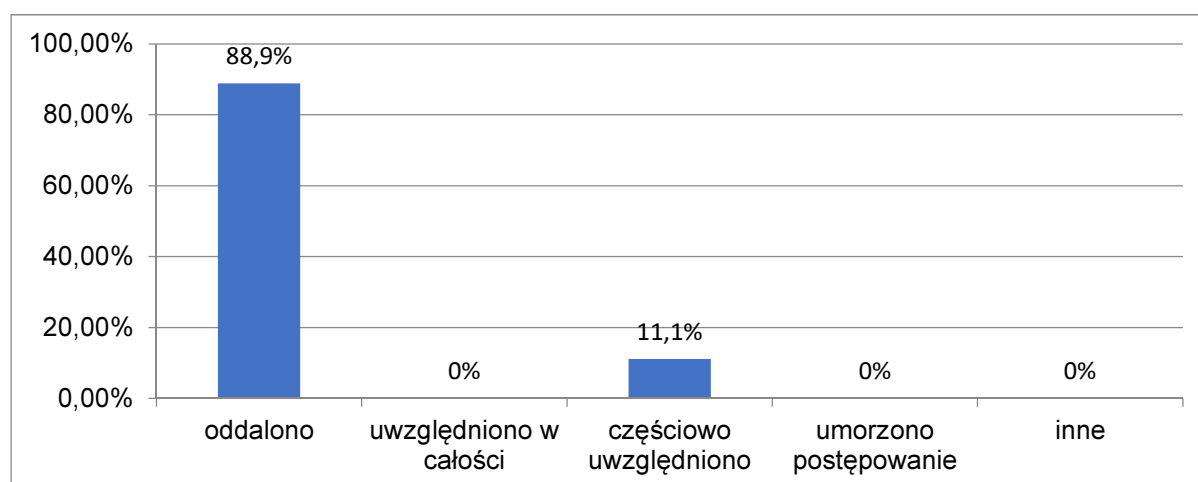
Tabela 13. Dane statystyczne – czas trwania postępowania przed sądami obu instancji

	Czas od wniesienia powództwa do wydania wyroku w I instancji (w dniach/miesiącach)	Czas od wpływu pozwu do wydania wyroku w II instancji (w dniach/miesiącach)	Czas trwania postępowania po wydaniu wyroku w I instancji (w dniach/miesiącach)
średnia	520,7/17,1	614,13/20	227,5/8
mediana	510/16,5	620,5/20	218,5/7
minimum	99/3	280/9	132/5
maksimum	1021/34	946/31	419/14

4.5.2. Orzeczenia sądu I instancji

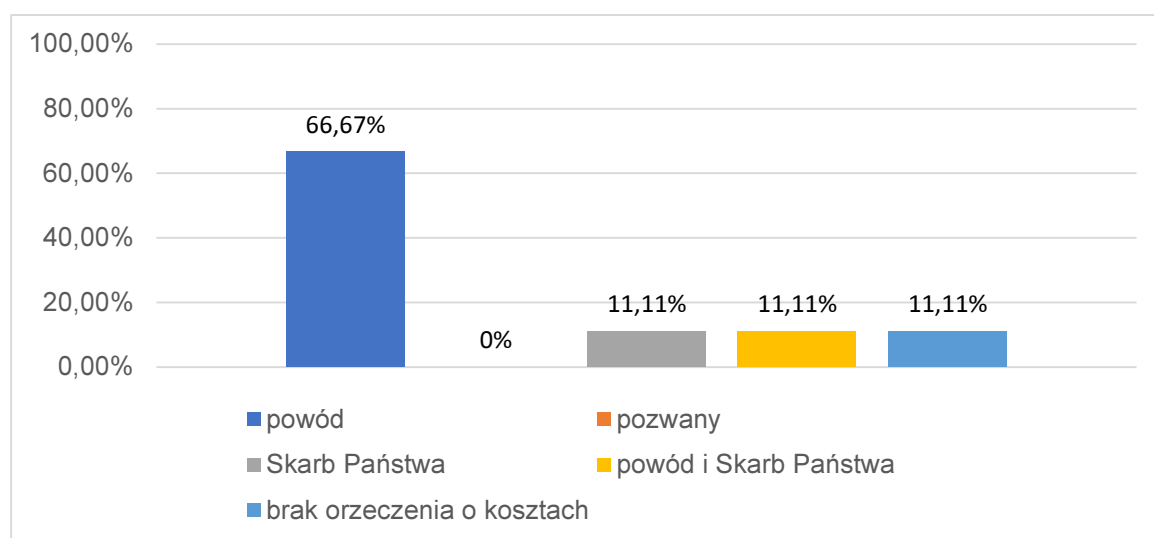
Do zaskakujących wniosków prowadzi analiza danych dotyczących rodzajów rozstrzygnięć zapadłych przed sądem pierwszej instancji. Okazuje się bowiem, że wszystkie postępowania zostały zakończone wyrokiem, przy czym tylko jeden z nich (11,11%) częściowo uwzględnił roszczenie powoda – w sprawie, w której wyznawca islamu zarzucał uniemożliwienie mu stosowania diety zgodnej z jego religią. (Roszczenie powoda ostatecznie w wyniku rozpoznania apelacji obu stron, zostało oddalono w całości, o czym będzie mowa poniżej.) Pozostałe roszczenia jako bezzasadne zostały oddalone w całości.

Wykres 5. Rodzaje rozstrzygnięć w I instancji

Rozstrzygając o kosztach postępowania sądy pierwszej instancji zazwyczaj kierowały się zasadą odpowiedzialności stron za wynik procesu, zawartą w art. 98 k.p.c.³⁰, obciążając kosztami przegrywającego postępowanie powoda. Taki rodzaj orzeczenia o kosztach zapadł w 66,67%. W żadnej sprawie kosztami postępowania nie została obciążona strona pozwana. W 11,11% spraw do poniesienia kosztów postępowania został zobowiązany Skarb Państwa bądź Skarb Państwa i powód. Ponadto w takiej samej części spraw o kosztach postępowania i zasadzie ich ponoszenia sąd nie orzekł w ogóle.

Wykres 6. Podmiot zobowiązany do ponoszenia kosztów postępowania pierwszoinstancyjnego

Odnosząc się do danych statystycznych w przedmiocie kosztów postępowania, należy zaznaczyć, że ich średnia wysokość to 1 943,64 zł, przy medianie na poziomie 970 zł. Jednocześnie najniższe orzeczone koszty postępowania to 370 zł, a najwyższe 7 200 zł.

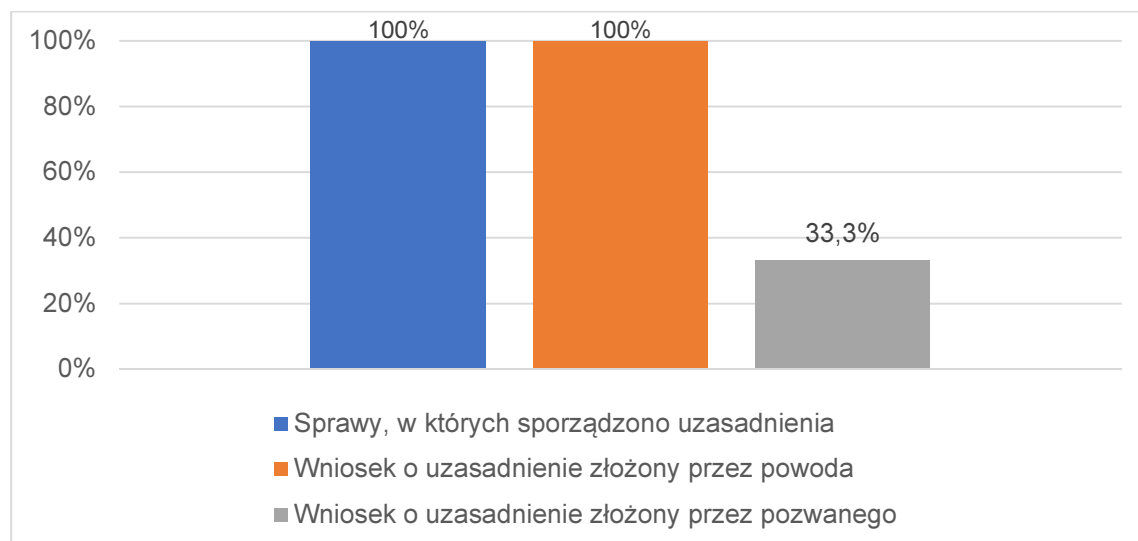
³⁰ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 1822 ze zm.).

Tabela 14. Dane statystyczne dot. wysokości kosztów postępowania pierwszoinstancyjnego

	Wysokość kosztów postępowania przed sądem I instancji w zł
Średnia	1 943,64
Mediana	970
Minimum	347
Maksimum	7 200

We wszystkich analizowanych sprawach złożono wnioski o uzasadnienie wyroku. Biorąc pod uwagę rodzaj rozstrzygnięć sądów pierwszej instancji nie dziwi fakt, że z wnioskiem takim we wszystkich postępowaniach wystąpiła strona powoda, a jedynie w 33,34% spraw wniosek o uzasadnienie wyroku składała strona pozwana, dla której zapadłe orzeczenie było zazwyczaj (w 88,89% przypadkach) korzystne. Sytuację tę obrazuje poniższy wykres.

Wykres 7. Wnioski o uzasadnienie wyroku sądu I instancji

4.5.3. Apelacja

Apelację od orzeczeń sądu pierwszej instancji wniesiono w 88,9% spraw, tj. na 8 z 9 wydanych wyroków, przy czym tylko w jednej sprawie apelację wywiódł pozwany. W sprawie tej apelację złożyła także strona powodowa i jest to tym samym jedyna sprawa, w której orzeczenie zaskarżyły obie strony postępowania. W konsekwencji

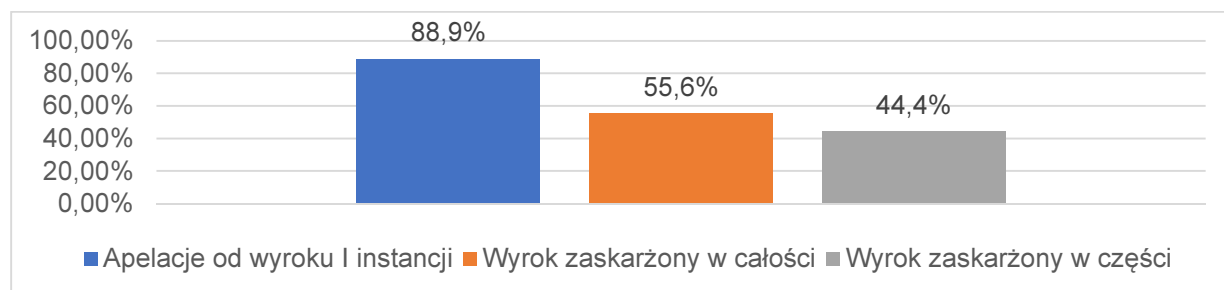
88,89% wszystkich apelacji stanowią apelacje powodów, a 11,1% apelacja strony pozwanej.

Zaznaczyć należy również, że 55,6% apelacji kwestionowało wyrok sądu I instancji w całości, a 44,4% – w części. Jedyne apelujący pozwany zaskarżył orzeczenie w części. Pozostałe dane odnoszą się zatem do środków zaskarżenia wnoszonych przez powodów, którzy skarżyli rozstrzygnięcia pierwszoinstancyjne zarówno w części, jak i w całości.

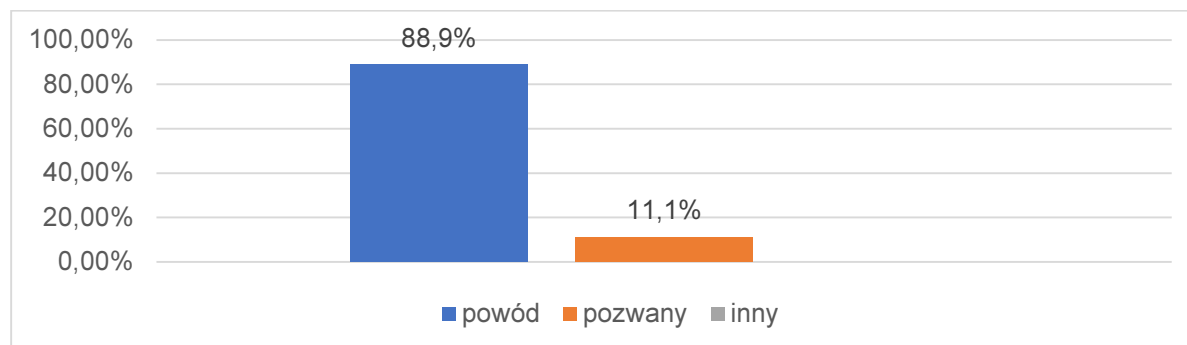
Najczęściej podnoszonym zarzutem apelacji był zarzut naruszenia prawa materialnego, który podniesiono w 88,89% apelacji. Na drugiej pozycji plasuje się zarzut naruszenia prawa procesowego, na który powołano się w 77,8% apelacji. Najrzadziej natomiast odwoływano się do kwestii dokonania przez sąd pierwszej instancji błędnych ustaleń faktycznych i oceny dowodów, którą podniesiono w 22,2% środków zaskarżenia. Jednocześnie nadmienić należy, że we wszystkich złożonych apelacjach wskazano co najmniej dwa z ww. trzech zarzutów.

Omówione dane przedstawiają poniższe wykresy.

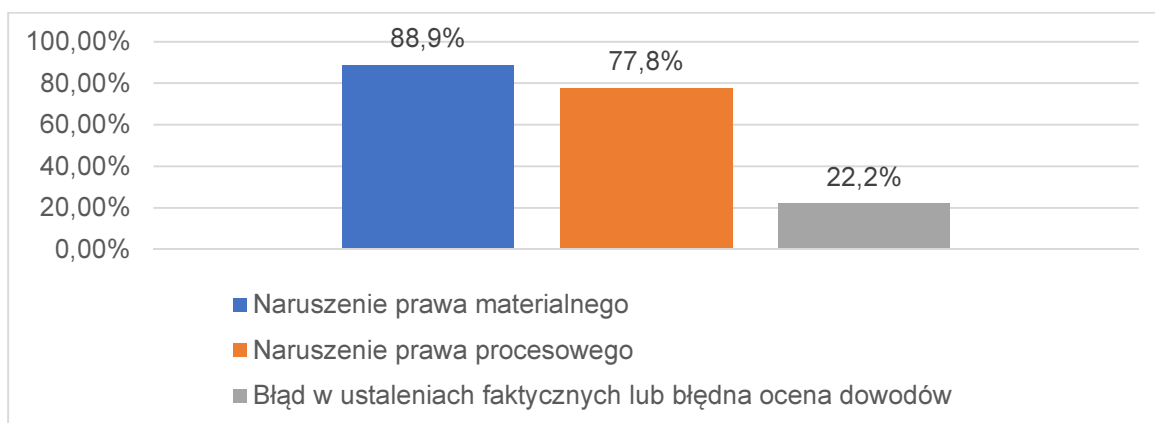
Wykres 8. Sposób zaskarzania orzeczeń sądów I instancji

Wykres 9. Podmiot wnoszący apelację

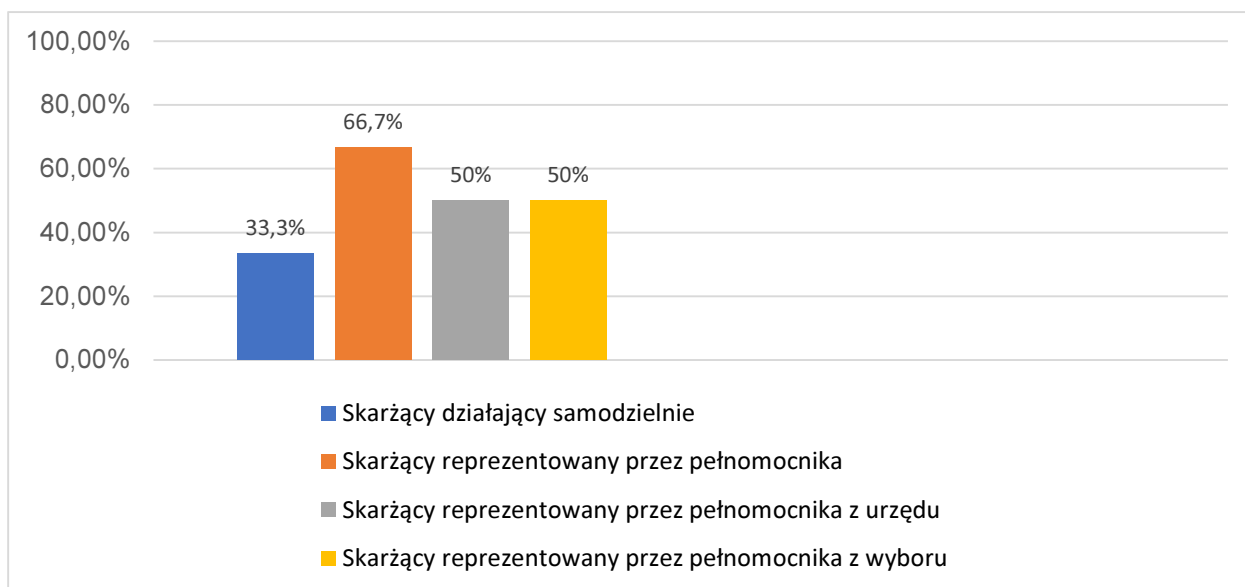

Wykres 10. Rodzaje zarzutów apelacji

Podmioty wnoszące apelację w 33,3% działały samodzielnie. 66,7% apelujących korzystało natomiast z usług profesjonalnego pełnomocnika, przy czym połowa z nich to pełnomocnicy z wyboru, a połowa ustanowieni na wniosek skarżących pełnomocnicy z urzędu. Nadmienić należy także, że jedyny apelujący pozwany był na etapie postępowania drugoinstancyjnego reprezentowany przez pełnomocnika z wyboru, co z kolei prowadzi do wniosku, że sądy ustanawiały pełnomocników z urzędu tylko dla strony powodowej.

Wykres 11. Reprezentacja strony przez pełnomocnika przed sądem II instancji

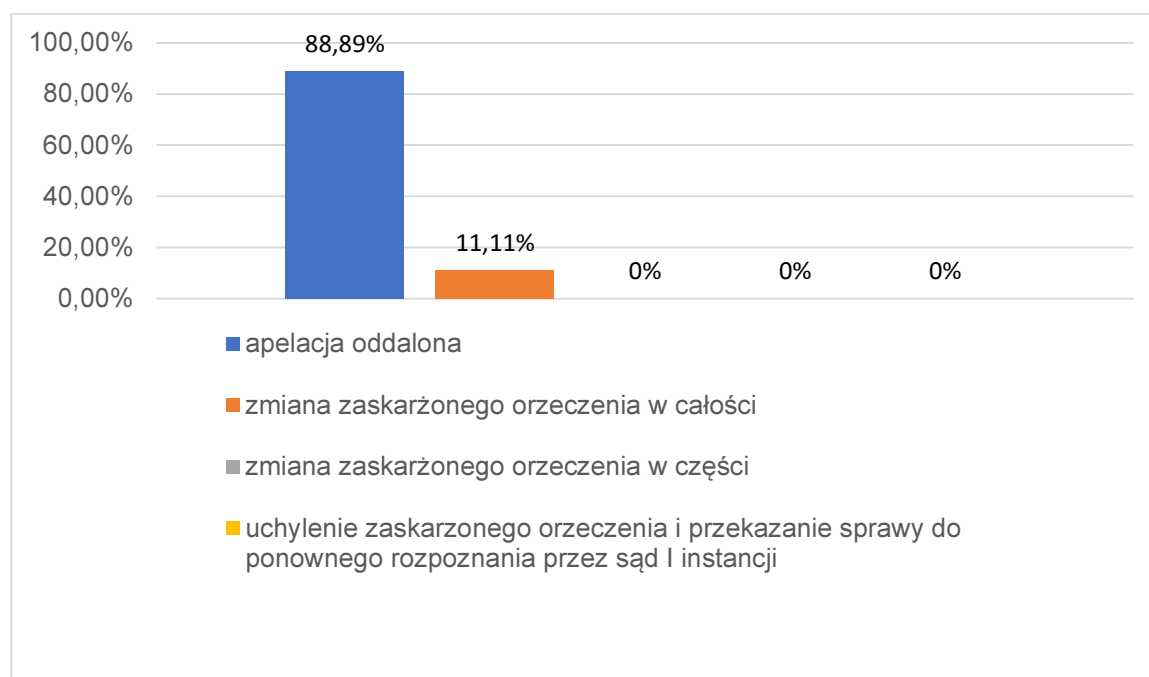

4.5.4. Orzeczenia sądów II instancji

Omawiając kwestię postępowania drugoinstancyjnego zaznaczyć należy, że wszystkie apelacje wniesione przez strony postępowania zostały złożone w przepisany termin i nie zawierały braków formalnych ani innych uchybień, które mogłyby skutkować ich odrzuceniem na podstawie art. 370 lub art. 373 k.p.c. Ponadto żaden z apelujących nie zdecydował się cofnąć swojego roszczenia, podobnie jak w postępowaniach pierwszoinstancyjnych, w których żaden z powodów nie cofnął pozwu. W związku z tym, sądy apelacyjne rozpoznały łącznie 9 apelacji wywiedzionych w 8 sprawach.

Rozstrzygając o żądaniach apelujących, sąd drugiej instancji tylko w jednej sprawie uwzględnił apelację w całości, zmieniając w konsekwencji zaskarżone orzeczenie i oddalając apelację strony przeciwnej. W efekcie roszczenie powoda zostało w całości oddalone, co z kolei pozwala stwierdzić, że na etapie postępowań przed sądami powszechnymi wszystkie żądania o obrazę uczuć religijnych prawomocnie oddalono.

Wykres 12. Sposób rozstrzygnięcia sprawy przez sąd II instancji

4.5.5. Postępowanie kasacyjne

Mając na uwadze rodzaj żądań stron powodowych – ochrona dóbr osobistych – należy wskazać, że wszystkie analizowane sprawy, w których zdecydowano się na złożenie apelacji mogły podlegać rozpoznaniu przez Sąd Najwyższy w przypadku skutecznego wniesienia skargi kasacyjnej. Ostatecznie na ten krok zdecydowało się jednak tylko trzech powodów. Skargi dwóch z nich zostały przyjęte do rozpoznania przez Sąd Najwyższy.

Tabela 15. Zaskarżalność orzeczeń sądu II instancji skargą kasacyjną

Liczba spraw podlegających zaskarżeniu skargą kasacyjną	Liczba spraw, w których wniesiono skargę kasacyjną	Sprawy przyjęte do rozpoznania przez Sąd Najwyższy
8	3	2

Jak już wspomniano powyżej, Sąd Najwyższy przyjął do rozpoznania 2 z 3 skarg kasacyjnych. Jedną z nich oddalił, druga natomiast została uznana za zasadną, dlatego Sąd uchylił zaskarżone orzeczenie przekazując sprawę do ponownego rozpoznania przez sąd II instancji. W ostatniej wymienionej sprawie Sąd Najwyższy w sposób odmienny niż sądy powszechne zinterpretował sytuację mężczyzny, któremu wbrew jego woli został udzielony sakrament związany z obrzędami Kościoła Katolickiego, w czasie gdy przebywał on w śpiączce. Akta sprawy toczącej się po ponownym rozpoznaniu sprawy nie zostały jednak przedstawione do analizy, w związku z czym nie można ustalić, jaki był ostateczny wynik sprawy.

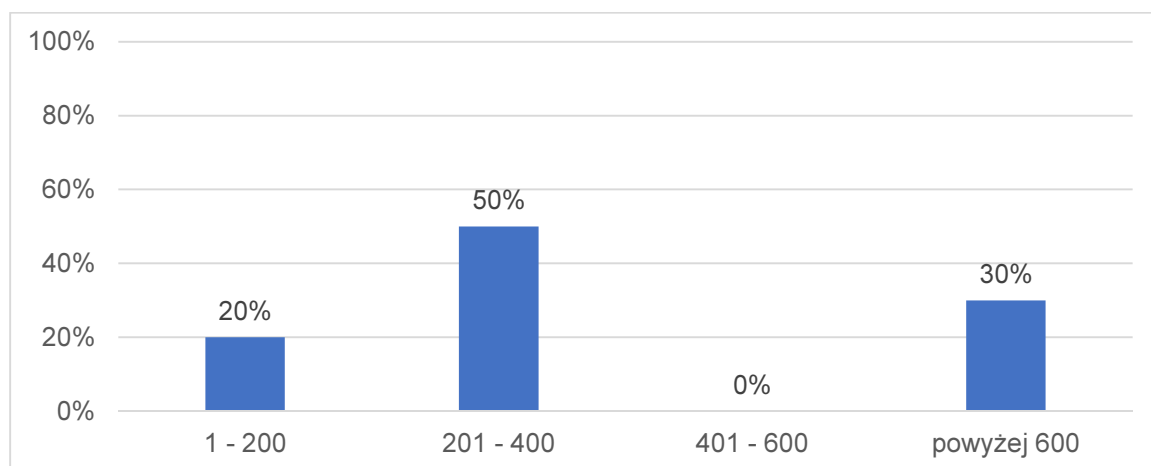
Wykres 13. Wynik postępowania kasacyjnego

4.5.6. Liczba kart akt

Dla pełnego obrazu tej części badania należy odnieść się także do kwestii liczebności akt spraw. W badanych 9 sprawach cywilnych najwięcej, bo aż 50% spraw, miało akta liczące od 200 do 400 kart. Mniejszą liczbą kart legitymowało się 20% spraw, natomiast 30% posiadało powyżej 600 kart. Jednocześnie żadne z analizowanych akt nie liczyły od 400 do 600 stron. Mając zatem na uwadze, że jeden tom akt winien zawierać 200 kart, można stwierdzić, iż 20% spraw miało jeden tom akt, 50% – posiadało do 2 tomów, natomiast 30% – mieściło się w więcej niż 3 tomach aktach.

Wykres 14. Liczba kart akt

Średnia liczba kart akt to 496, przy czym sprawa o najmniejszej liczebności kart miała ich zaledwie 170. Była to sprawa, której czas rozpoznania był najkrótszy – trwał 9 miesięcy. Co ciekawe, w sprawie tej złożono również skargę kasacyjną, jednak Sąd Najwyższy odmówił jej przyjęcia do rozpoznania.

Sprawa najbardziej rozbudowana (pod względem objętości akt) liczyła 1 366 akt. Biorąc pod uwagę jedynie sprawy, w których wniesiono apelację można także zauważyć, że jej postępowanie było najdłuższe ze wszystkich analizowanych, trwając 31 miesięcy. Powyższe może zatem prowadzić do wniosku, że liczebność akt sprawy nie pozostaje bez znaczenia dla czasu jej rozpoznania.

Tabela 16. Dane statystyczne dotyczące liczby kart akt

Liczba kart akt w 9 sprawach cywilnych	
Średnia	496
Mediana	383
Minimum	170
Maksimum	1 366

5. Wybrane przykłady spraw cywilnych

1. Powód wniósł do Sądu Okręgowego pozew o zasądzenie od szpitala kwoty 90 000,00 zł tytułem zadośćuczynienia za naruszenie dóbr osobistych w postaci wolności sumienia poprzez udzielenie mu sakramentu namaszczenia, podczas gdy przebywał on w śpiączce farmakologicznej. Powód podniósł, iż jest ateistą, a zatem doszło do naruszenia wyżej wskazanych dóbr osobistych. Powód celem udowodnienia swoich twierdzeń zaoferował dowód z zeznań świadków. Strona pozwana zwalczała żądanie pozwu wskazując, iż powód nie udowodnił, ażeby poddanie go sakramentowi namaszczenia wywołało u niego negatywne konsekwencje zdrowotne. W ocenie pozwanego wobec faktu, iż powód jest ateistą, poddanie go sakramentowi namaszczenia nie powinno mieć dla niego żadnego znaczenia. Sąd Okręgowy po przeprowadzeniu postępowania dowodowego oddalił powództwo, wskazując, iż dla osoby niewierzącej przyjęcie sakramentu wiąże się jedynie z samym namaszczeniem olejami, bez duchowej doniosłości tego sakramentu. Nie powinno mieć zatem ono dla powoda żadnych negatywnych skutków w sferze zdrowia fizycznego, jak i psychicznego. Powód nie godząc się z rozstrzygnięciem Sądu Okręgowego złożył apelację od w/w orzeczenia wnosząc o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do Sądu Okręgowego celem ponownego jej rozpoznania. Sąd Apelacyjny oddalił apelację powoda, wyjaśniając, iż powód trafnie konstruuje dobro prawne, jakie miało zostać naruszone przez pozwanego wskazując na normę art. 53 Konstytucji RP. Norma ta w ust. 1 stwierdza, że każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii. W art. 53 ust. 6 Konstytucji stwierdzono, że nikt nie może być zmuszany do uczestniczenia ani do nieuczestniczenia w praktykach religijnych. Zgodnie natomiast z art. 53 ust. 7 Konstytucji zastrzeżono, iż nikt nie może być obowiązany przez organy władzy publicznej do ujawnienia swojego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania. Jeżeli jednak wyrządzona w skutek działania, mającego naruszać dobro osobiste dolegliwość lub niedogodność, jest małej wagi, nie aktualizuje się prawo do żądania ochrony w oparciu o normę art. 24 k.c. Wypadki małej wagi nie rodzą roszczeń o ochronę dóbr osobistych. Sąd mając powyższe na uwadze

uznał, iż nie można stwierdzić, by udzielnie powodowi posługi namaszczenia chorych w trakcie jego pobytu w szpitalu stanowiło naruszenie dobra osobistego, jakim jest swoboda sumienia. Akt namaszczenia nie zmierzał dodatkowo do nawrócenia powoda czy też postponowania jego światopoglądu. Zachowanie kapłana nie stanowiło również próby ingerencji w sferę przekonań światopoglądowych, a zatem akt namaszczenia nie może być kwalifikowany jako naruszenie dobra powoda, jakim jest swoboda sumienia. Powód złożył skargę kasacyjną. Sąd Najwyższy uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania pozostawiając mu rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego. Sąd Najwyższy uznał, iż przyjęcie sakramentu jest niewątpliwie praktyką religijną, a zatem udzielnie go osobie, która z obojętnie jakich przyczyn sprzeciwia się swojemu udziałowi w tej czynności, należy uznać za formę poddania jej praktyce religijnej wbrew jej woli. Sąd Apelacyjny po ponownym rozpoznaniu sprawy wydał wyrok, w którym oddalił apelację powoda. W uzasadnieniu wskazano, iż krzywda, jaką doznał powód, miała znikomy charakter. Powód wykazał jedynie, iż cierpi na dolegliwości kardiologiczne, które były ówczesznie podstawą przyjęcia go do szpitala. Nie wykazał natomiast krzywdy, jakiej by doznał w skutek otrzymania sakramentu namaszczenia, a zatem pomimo faktu, iż doszło do naruszenia dóbr osobistych, powód nie zdołał wykazać wysokości dochodzonego roszczenia.

2. Powodowie (ojciec i babka zmarłego) wnieśli pozew do Sądu Okręgowego o zaniechanie naruszeń dóbr osobistych polegających na ograniczeniu możliwości kultu zmarłego. Ponadto wnieśli oni o zobowiązanie pozwanej do złożenia oświadczenia o wyrażeniu zgody na ekshumację (na koszt powodów) szczątków zmarłego pochodzących ze spopielenia jego zwłok oraz o zobowiązanie pozwanej (matki zmarłego) do złożenia oświadczenia o wyrażeniu zgody na pochowanie szczątków zmarłego również na koszt powodów na cmentarzu w grobowcu rodzinnym (uprzednio szczątki zmarłego zostały pochowane w obrzędzie świeckim, a powodowie wnieśli o pochowanie go w obrzędzie katolickim). Pozwany podnosił natomiast, iż zmarły nie był osobą wierzącą, a zatem bezzasadnie powodowie domagają się pochowania go w obrzędzie katolickim. Sąd po przeprowadzeniu postępowania

dowodowego oddalił powództwo. W uzasadnieniu wskazał, iż zarówno rodzice, jak i babka zmarłego, mieli inną koncepcję wychowania go. Sąd podkreślił również, iż światopogląd zmarłego nie był od najmłodszych lat kształtowany w duchu kanonu wyznania rzymsko-katolickiego. W szczególności świadczy o powyższym fakt, iż rodzice we wczesnym okresie życia dokonali rytuału przyjęcia go do wspólnoty buddyjskiej nadając mu drugie imię buddyjskie. Ponadto z postępowania dowodowego, w tym przesłuchania świadków wynika, iż zmarły aż do śmierci posiadał postawę wyznaczoną światopoglądem świeckim. Ponadto grobowiec, gdzie został pochowany zmarły, znajduje się na cmentarzu komunalnym i nie istnieją żadne przeszkody do kultywowania pamięci po zmarłym przez wszystkich członków jego rodziny. Nie ustalono, aby powodowie w w/w mierze doznawali przeszkód.

3. Powodowie (w sprawie występował jeden powód, ale sprawy z uwagi na tożsamość stanu faktycznego i prawnego zostały połączone do wspólnego rozpoznania) wnieśli o zaniechanie naruszeń dóbr osobistych poprzez nakazanie usunięcia krzyża łacińskiego umieszczonego nad wejściem w sali posiedzeń sejmu. Podnosili oni, iż obecność krzyża łacińskiego narusza wolność sumienia i wyznania powoda. Pozwany wskazał, iż pozew powinien zostać odrzucony ze względu na brak drogi sądowej. W ocenie pozwanego, kwestie wystroju sali plenarnej stanowią kwestię związaną z organizacją wewnętrzną sejmu. Określenie zaś przez sąd, które elementy wystroju sali plenarnej są właściwe, które natomiast powinny być usunięte z sali obrad, narusza zarówno autonomię terytorialną parlamentu, jak również jego autonomię jurysdykcyjną. Niedopuszczalność drogi sądowej jest tym bardziej widoczna, że w drodze niniejszego postępowania powód dochodzi w istocie uzupełnienia regulaminu sejmu o normę zakazującą prezentacji na sali sejmowej symbolów religijnych. Ponadto powództwo jest bezzasadne, bowiem stanowczo zaprzeczyć należy jakoby obecność krzyża była wyrazem narzucania powodowi określonego systemu. Postępowanie dowodowe przeprowadzone w niniejszym przypadku nie było obszerne, bowiem okolicznością bezsporną był fakt, iż nad wejściem do sali plenarnej posiedzeń sejmu wisi krzyż – ta okoliczność była wystarczająca do rozstrzygnięcia

zagadnienia prawnego tj. czy obecność krzyża może naruszać dobra osobiste osób będących innego wyznania bądź ateistami. Sąd oddalił powództwo. W uzasadnieniu zaś wskazał, iż nie sposób odmówić powodom racji co do tego, że będąc osobami o światopoglądzie ateistycznym mogą odczuwać dyskomfort związany z obecnością symbolu religijnego w sejmie. Jednakże biorąc pod uwagę kryteria obiektywne nie można przyjąć, że sama symbolika krzyża chrześcijańskiego w przestrzeni publicznej narusza swobodę sumienia czy wyznania osoby dojrzałej, aktywnej społecznie o ukształtowanym światopoglądzie – a takim są bez wątpienia powodowie. Sejm RP to reprezentacja społeczeństwa, odbicie jego poglądów, w tym w kwestiach religijnych. Społeczeństwo wybiera na swych reprezentantów osoby, których dobra osobistego w postaci swobody sumienia i wyznania nie narusza obecność krzyża w sejmie. Gdyby było inaczej, z pewnością na przestrzeni lat doszedłby do głosu sprzeciw wobec obecności tego symbolu, co doprowadziłoby do jego usunięcia. Skoro przez 16 lat wiele reprezentacji parlamentarnych nie uznało, iż obecność krzyża w sali posiedzeń plenarnych narusza swobodę ich sumienia czy wyznania. to bez wątpienia jest to dowód na to, iż obiektywnie rzecz oceniając obecność krzyża nie narusza dóbr osobistych w postaci wolności sumienia i wyznania.

6. Wynik badania aktowego dotyczącego przestępstwa obrazy uczuć religijnych (art. 196 k.k.)

6.1. Organizacja badania i dobór próby

Organizacja badania i dobór próby, podobnie jak w przypadku spraw cywilnych, wymagały przede wszystkim wytypowania sądów, które rozpoznawały sprawy o przestępstwo z art. 196 k.k. W przypadku spraw karnych zebranie tych informacji było zdecydowanie prostsze niż w przypadku spraw cywilnych, ponieważ ewidencja statystyczna Ministerstwa Sprawiedliwości zawiera dane na temat poszczególnych rodzajów przestępstw, kwalifikowane zgodnie z kolejnymi artykułami Kodeksu karnego. Zatem przy pomocy wyżej wspomnianej ewidencji ustalono listę sądów, w których od 1 stycznia 2007 r. zakończono prawomocnie (niezależnie od tego, czy uprawomocniły się w I czy II instancji) sprawy o przestępstwo z art. 196 k.k. i zwrócono się do tych sądów (łącznie 31) z prośbą o przesłanie akt tych spraw.

W wyniku powyższych działań zgromadzono grupę 37 spraw, którą uznano za niewystarczającą do przeprowadzenia badania. Dlatego też rozszerzono czasowy obszar badania na lata 2003 – 2016 i zwrócono się z wnioskiem do Krajowego Rejestru Karnego (dalej: KRK) o przygotowanie i przekazanie bazy spraw, w których w latach 2003 – 2016 orzekano o przestępstwie z art. 196 k.k.

Na podstawie danych udostępnionych przez KRK wyodrębniono listę 79 spraw, które nie zostały dotychczas przekazane przez sądy do analizy. Ponownie więc zwrócono się do poszczególnych sądów z prośbą o ich przekazanie, precyzując jednocześnie sygnatury akt spraw, które mają zostać poddane analizie. W odpowiedzi na wnioski otrzymano 75 spraw karnych, które w połączeniu z otrzymanymi uprzednio stworzyły grupę 113 spraw stanowiących podstawę niniejszego badania (ta 113. dodatkowa sprawa powstała z wyłączenia przez sąd sprawy jednego z oskarżonych do osobnego rozpoznania; sąd nadał jej nową sygnaturę).

6.2. Postępowanie przygotowawcze

6.2.1. Informacje ogólne

Zgodnie z treścią art. 297 § 1 k.p.k.³¹ celem postępowania przygotowawczego jest:

- 1) „ustalenie, czy został popełniony czyn zabroniony i czy stanowi on przestępstwo;
- 2) wykrycie i w razie potrzeby ujęcie sprawcy;
- 3) zebranie danych stosownie do art. 213 i 214;
- 4) wyjaśnienie okoliczności sprawy, w tym ustalenie osób pokrzywdzonych i rozmiarów szkody;
- 5) zebranie, zabezpieczenie i w niezbędnym zakresie utrwalenie dowodów dla sądu”.

Natomiast art. 298 § 1 k.p.k. wskazuje, iż postępowanie „przygotowawcze prowadzi lub nadzoruje prokurator, a w zakresie przewidzianym w ustawie prowadzi je Policja”, przy czym w „wypadkach przewidzianych w ustawie uprawnienia Policji przysługują innym organom”. Zgodnie zaś z § 2 omawianego przepisu określone w ustawie czynności w postępowaniu przygotowawczym przeprowadza sąd.

Przeprowadzone badania akt pozwoliły ustalić, iż w 104 z 113 (ok. 92,0%) badanych spraw organem, który przyjął zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa była komenda policji, komisariat bądź posterunek, w tym w 7 (6,2%) przypadkach doszło do wykrycia zaistnienia przestępstwa w skutek czynności własnych policji. W nielicznych przypadkach, bo jedynie w 4 (ok. 3,5%), zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa zostało złożone w prokuraturze. W 5 sprawach (ok. 4,4%) natomiast badania akt nie pozwoliły na ustalenie organu, który przyjął zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa.

Najbardziej powszechnym był również fakt, iż to poszkodowany składał zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa. Zjawisko to występowało w 79 przypadkach (ok. 69,9% spraw). Na kolejnym miejscu znajduje się osoba trzecia

³¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 1904).

(a zatem osoba, która nie czuje się bezpośrednio poszkodowana przestępstwem, jednakże była np. świadkiem zdarzenia) – zjawisko takie wystąpiło w 20 sprawach (ok. 17,7% badanych spraw). Natomiast w 3 przypadkach (ok. 2,7%) źródłem zawiadomienia o przestępstwie był tzw. „inny podmiot” (do kategorii tej zaliczono zarówno samego sprawcę bądź anonim). Jak zostało wskazane powyżej w 7 (6,20%) badanych sprawach doszło do wykrycia zaistnienia zdarzenia w skutek czynności własnych policji. W 4 sprawach (3,54%) analiza akt nie pozwoliła na zbadanie podmiotu, który zawiadomił organy o popełnieniu przestępstwa.

Ponadto należy zwrócić uwagę, iż w większości ankietowych spraw (108 z 113) zostało wszczęte śledztwo bądź dochodzenie. Konieczność wszczęcia śledztwa wynikała na ogół z faktu, iż zaistniała uzasadniona wątpliwość co do poczytalności podejrzanego, wobec którego toczyło się postępowanie również o dokonanie innego przestępstwa.

6.2.2. Czynności podejmowane w postępowaniu przygotowawczym

6.2.2.1. Organ prowadzący postępowanie i rodzaje przeprowadzonych dowodów

Omawiając kwestie związane z czynnościami podejmowanymi w postępowaniu przygotowawczym przede wszystkim należy zaznaczyć, że aż 97,35% tych postępowań było prowadzonych przez jednostki policji – posterunki, komisariaty bądź komendy. Dane te korespondują z przedstawionymi powyżej statystykami odnoszącym się do organu, który przyjął zawiadomienie o przestępstwie. Prokuratury zajmowały się jedynie nadzorowaniem postępowania. Ponadto nadmienić należy, że jedynie w 8 na 113 przeanalizowanych spraw organ zdecydował o wszczęciu śledztwa, w 100 sprawach prowadzono dochodzenie, a w 5 przypadkach ustalenie tej okoliczności nie było możliwe na podstawie danych zawartych w aktach.

Tabela 17. Organ prowadzący postępowanie przygotowawcze

Liczba spraw	Sprawy, w których postępowanie przygotowawcze prowadziła prokuratura	Sprawy, w których postępowanie przygotowawcze prowadziły jednostki policji
113	3	110
100%	2,6%	97,4%

Przystępując do analizy akt założono, jak się później okazało słusznie, że organ na etapie postępowania przygotowawczego przeprowadza 6 rodzajów dowodów: zeznania świadków, przesłuchanie podejrzanego, opinię biegłych, opinię instytutu naukowego, dowód z dokumentów oraz inne dowody, do których zaliczano przede wszystkim dowody rzeczowe.

Najbardziej liczną kategorię dowodów, tak pod kątem liczby spraw, w której zostały one przeprowadzone, jak i jednostkową wartość przeprowadzonych dowodów tego rodzaju, stanowi dowód z zeznań świadków. Został on przeprowadzony w 108 sprawach, w których przesłuchano łącznie 809 świadków. Kolejnym dowodem przy uwzględnieniu obu kategorii liczebności jest dowód z przesłuchania podejrzanego, przeprowadzony w 95 sprawach, w których przesłuchano łącznie 126 podejrzanych. Dalej plasuje się dowód z dokumentów, przeprowadzony w 68 przypadkach. Ustalenie łącznej liczby dowodów z dokumentów, jakie zgromadzono we wszystkich analizowanych sprawach, nie było możliwe ze względu na sposób organizacji badania. W 38 sprawach przeprowadzono tzw. inne dowody, a zatem również dowody rzeczowe, których podobnie jak dowodu z dokumentów nie można było policzyć dla wszystkich spraw, w których zostały one przeprowadzone. Dwa ostatnie miejsca w tym zestawieniu zajmuje opinia biegłych, przeprowadzona w liczbie 55 opinii, w 35 sprawach oraz opinia instytutu naukowego przeprowadzona tylko w jednej sprawie.

Tabela 18. Rodzaje i liczba dowodów przeprowadzonych w postępowaniu przygotowawczym

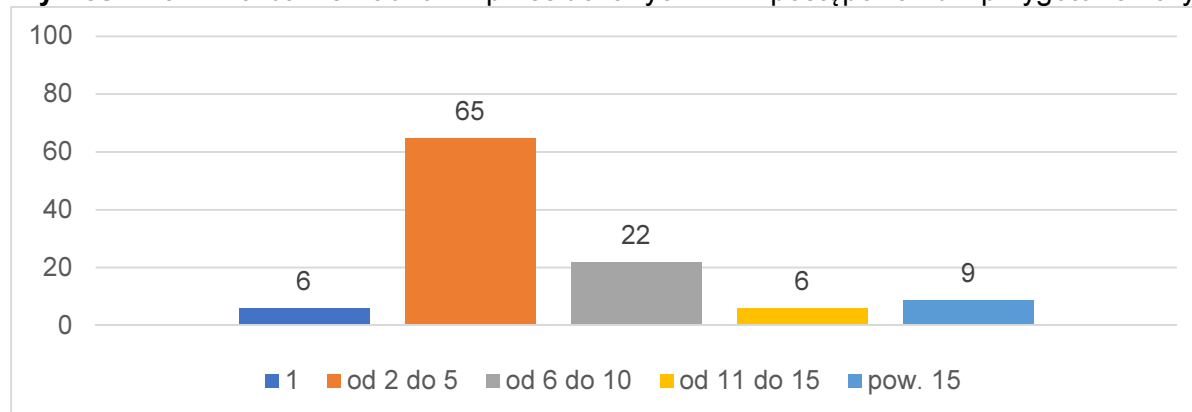
	Zeznania świadków	Przesłuchanie podejrzanego	Opinia biegłych	Opinia instytutu naukowego	Dowód z dokumentów	Inne
sprawy	108	95	35	1	68	38
liczba	809	126	55	1		

6.2.2.2. Dowód z zeznań świadków

Mając na uwadze niezwykle wysoką liczbę przeprowadzonych dowodów z zeznań świadków, potwierdzającą niewątpliwą popularność tego rodzaju dowodu, należało szerzej odnieść się do tej problematyki.

W pierwszej kolejności należy zauważyć, że organ najczęściej przesłuchiwał w postępowaniu od dwóch do pięciu świadków. Taka sytuacja miała miejsce w 65 przeanalizowanych postępowaniach przygotowawczych. W zdecydowanie mniejszej liczbie spraw, bo już tylko w 22, przesłuchano od 6 do 10 świadków. Dalej kolejno w 9 sprawach przesłuchano powyżej 15 świadków, a w 6 – jednego świadka bądź od 11 do 15 świadków.

Wykres 15. Liczba świadków przesłuchanych w postępowaniu przygotowawczym

Powyższe dane pozwoliły także na ustalenie, że średnia liczba świadków przesłuchanych w ramach jednego postępowania przygotowawczego to 7,49, przy czym minimalna liczba przesłuchanych świadków to 1, a maksymalna to 121.

Tabela 19. Dane statystyczne dotyczące liczby świadków przesłuchanych w postępowaniu przygotowawczym

Liczba przesłuchanych świadków	
Średnia	7,5
Mediana	4
Minimum	1
Maksimum	121

Odnośząc się do problematyki zeznań świadków należy zauważyć, że w 50 postępowaniach przygotowawczych świadkowie pozostawali spokrewnieni

z podejrzanym bądź pokrzywdzonym. Często też sami pokrzywdzeni składali zeznania w charakterze świadków. Łączna liczba świadków tego rodzaju to 154 osoby, stanowiące 19,0% wszystkich przesłuchanych świadków. Jednocześnie mimo istniejącego pokrewieństwa, żaden ze świadków nie skorzystał z prawa odmowy składania zeznań lub odpowiedzi na pytania.

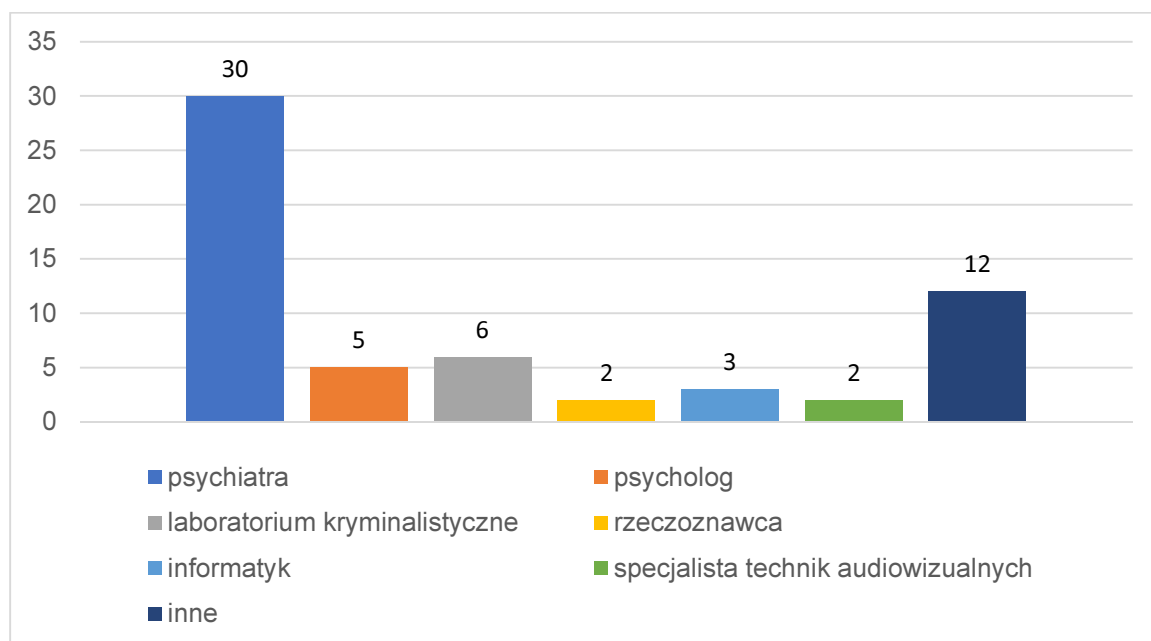
Odnotować należy również, że sporządzając akt oskarżenia lub inny rodzaj wniosku przenoszącego sprawę na drogę postępowania sądowego, powoływano się na wszystkie przeprowadzone dowody z zeznań świadków, chyba że w sporządzanym dokumencie w ogóle nie odnoszono się do kwestii dowodów. Dlatego też można postawić tezę, że ten środek dowodowy jest przydatny dla rozstrzygnięcia.

6.2.2.3. Dowód z opinii biegłego

Drugim rodzajem dowodu, wymagającym szerszej analizy, jest dowód z opinii biegłego, przeprowadzony w 35 postępowaniach przygotowawczych, tj. 31% przeanalizowanych spraw. Łączna liczba wszystkich dowodów tego rodzaju to 55 opinii, przy czym zaznaczyć należy, że w jednym postępowaniu nie przeprowadzono dowodu z więcej niż 4 opinii. Ponadto powinno się podkreślić, że łączna liczba powołanych specjalistów jest większa niż liczba wszystkich przeprowadzonych dowodów z opinii biegłego, ponieważ niekiedy jedną opinię sporządzał więcej niż jeden specjalista tej samej lub odmiennej dziedziny.

Najczęściej wykorzystywana, przez organy prowadzące postępowanie przygotowawcze, specjalizacja biegłego to psychiatria. Lekarz psychiatra został bowiem powołany łącznie aż 30 razy. Sytuacja taka jest powodowana koniecznością zbadania przez organy prowadzące postępowanie przygotowawcze, czy w chwili popełnienia czynu podejrzanym był świadomy znaczenia swoich zachowań. Ponadto w ramach postępowań przygotowawczych przeprowadzono dowody z opinii: laboratorium kryminalistycznego – 6, biegłego psychologa – 5, informatyka – 3, specjaliści technik audiowizualnych i rzeczoznawcy – po 2, a także innych biegłych, w tym np. religioznawcy, językoznawcy, biologa.

Wykres 16. Biegli sporządzający opinie w postępowaniu przygotowawczym

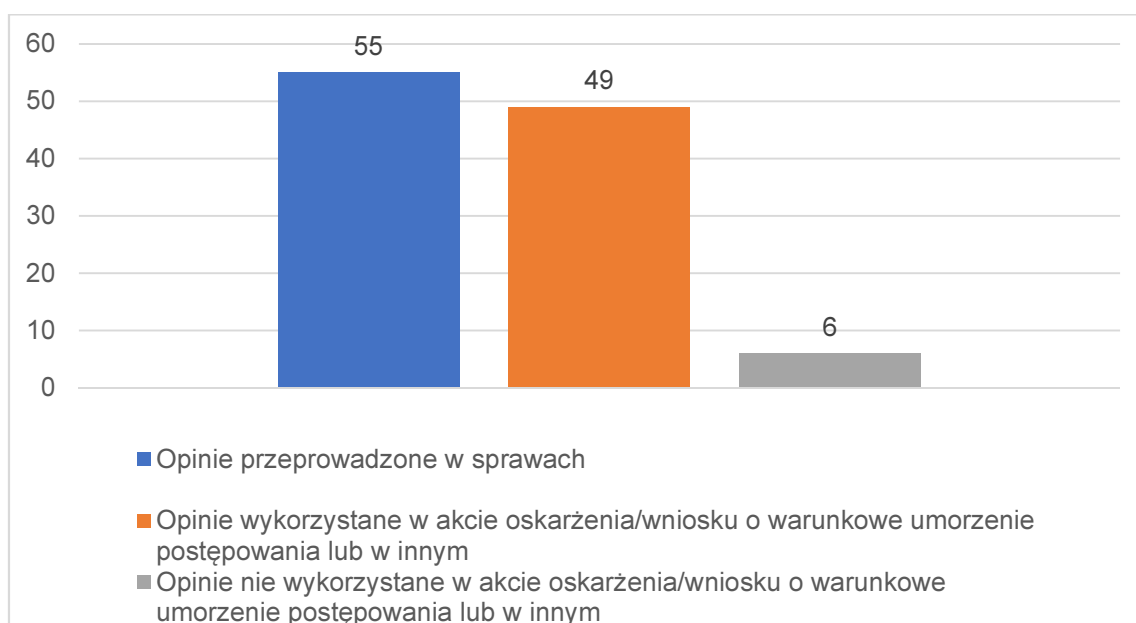
Łączny koszt wszystkich opinii przeprowadzonych w przeanalizowanych sprawach to 30 350,63 zł, przy czym zaznaczyć należy, że biegli wnioskowali o sumę 33 245,94 zł. Niekiedy zdarzało się, że w postępowaniu przygotowawczym organ prowadzący w ogóle nie wydawał postanowienia o przyznaniu wynagrodzenia biegłemu lub też, że biegły nie składał stosownego wniosku w tym zakresie. Wyliczając średni koszt opinii wzięto jednak pod uwagę łączną liczbę dowodów tego rodzaju przeprowadzonych w postępowaniu przygotowawczym i ustalono, że średnia kwota wnioskowana przez biegłego to 604,47 zł, a przyznana 551,83 zł. Odnosząc się do kwestii wynagrodzenia wnioskowanego przez biegłego należy zaznaczyć, że jego minimalna wysokość wynosiła 90 zł, a maksymalna 4 907,70 zł. W przypadku wynagrodzenia przyznanego suma minimalna to 85 zł, zaś maksymalna 4 907,70 zł.

Tabela 20. Dane statystyczne dotyczące kosztów opinii biegłych przeprowadzonych w postępowaniu przygotowawczym

	Wnioskowany w zł	Przyznany w zł
Koszt wszystkich opinii	33 245,94	30 350,63
Średni koszt opinii	604,47	551,83
Mediana kosztów opinii	356,65	368,71
Minimalny koszt opinii	90,00	85,00
Maksymalny koszt opinii	4 907,70	4 907,70

Mając na uwadze wysokie koszty związane z przeprowadzeniem dowodu z opinii biegłego, należało także rozważyć jego przydatność dla sprawy, tj. wykorzystanie w akcie oskarżenia lub innym wniosku kończącym postępowanie przygotowawcze. W przeanalizowanych sprawach na 55 przeprowadzonych dowodów z opinii biegłego różnych specjalności 49 (tj. 89,1%) zostało wykorzystanych przy sporządzaniu dokumentu kończącego postępowanie przygotowawcze. Powyższe świadczy o dużej przydatności tego rodzaju dowodów dla rozstrzygnięcia sprawy, a także o przemyślanych działaniach organów prowadzących postępowanie, decydujących się na dopuszczenie dowodu. Jedynie bowiem niewiele ponad 10% opinii nie zostało ostatecznie wykorzystanych przez organ prowadzący postępowanie, co przy takiej skali badania można uznać za wartość znikomą.

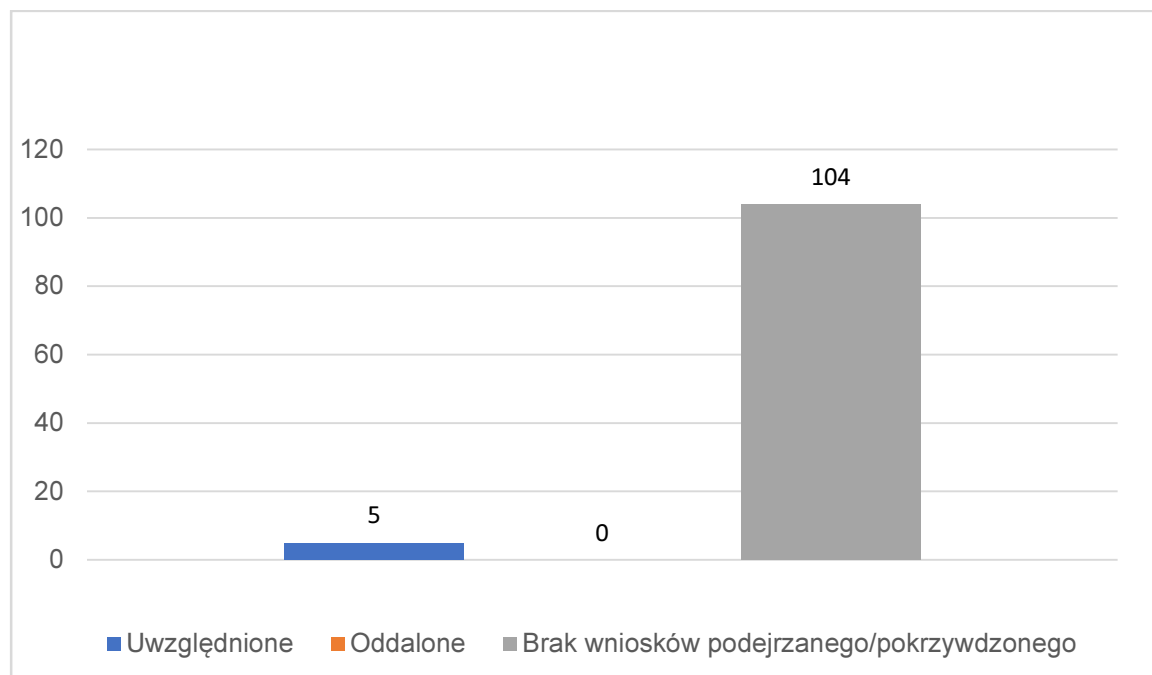
Wykres 17. Przydatność dowodu z opinii biegłego dla zakończenia postępowania przygotowawczego

6.2.2.4. Inicjatywa dowodowa stron i sposób zakończenia postępowania przygotowawczego

Omawiając czynności podejmowane przez organy w postępowaniu przygotowawczym nie można także pominąć kwestii inicjatywy dowodowej stron postępowania. Analiza tego aspektu doprowadziła do zaskakujących wyników. Okazało się bowiem, że jedynie w 5 na 109 spraw, co do których dostępne były dane w tym zakresie, jedna ze stron postępowania przejawiała inicjatywę dowodową, a jej wniosek został uwzględniony przez organ. W pozostałych 104 sprawach strony nie zgłaszały żadnych wniosków dowodowych, a zatem cały ciężar postępowania dowodowego spoczywał na organie prowadzącym postępowanie przygotowawcze.

Wykres 18. Inicjatywa dowodowa stron

Przeprowadzone postępowanie przygotowawcze oraz dopuszczone w jego ramach dowody w przeważającej mierze kończyły się sporządzeniem aktu oskarżenia i jego przekazaniem do sądu (71 spraw). 38 postępowań przygotowawczych zakończyło się wydaniem aktu oskarżenia wraz z wnioskiem o ukaranie oskarżonego w trybie art. 335 § 1 k.p.k., co świadczy o istniejącej po stronie oskarżonych woli współpracy z organami prowadzącymi postępowanie przygotowawcze, zrozumienia znaczenia swoich czynów oraz chęci poniesienia odpowiedzialności za nie. W jednej sprawie skierowano do sądu wnioski o warunkowe umorzenie postępowania karnego, a w 2

sprawach wniesiono o umorzenie postępowania z powodu niepoczytalności podejrzanego i zastosowanie wobec niego środka zabezpieczającego w postaci umieszczenia w zamkniętym zakładzie psychiatrycznym.

Tabela 21. Sposób zakończenia postępowania przygotowawczego

Sposób zakończenia postępowania przygotowawczego	Liczba spraw
Sporządzono akt oskarżenia	71
Sporządzono akt oskarżenia z wnioskiem o ukaranie w trybie art. 335 § 1 k.p.k. lub samodzielnego wniosku o ukaranie w trybie art. 335 § 1 k.p.k.	38
Umorzenie postępowania	0
Postanowienie o uzupełnieniu dochodzenia/śledztwa	0
Wniosek o warunkowe umorzenie postępowania karnego	1
Wniosek o umorzenie postępowania wobec niepoczytalności podejrzanego i zastosowanie wobec niego środka zabezpieczającego	2
Inne	1

6.2.3. Akt oskarżenia

Na podstawie badanych akt ustalono, iż w 71 sprawach (ok. 62,8% wszystkich spraw) podstawą wszczęcia postępowania był publiczny akt oskarżenia. W 38 sprawach (33,6%) sporządzono akt oskarżenia wraz z wnioskiem o ukaranie w trybie art. 335 § 1 k.p.k. lub samodzielny wniosek o wydanie na posiedzeniu wyroku skazującego i orzeczenie uzgodnionych z oskarżonym kar lub innych środków przewidzianych za zarzucany mu występki. Z kolei w 1 przypadku (ok. 0,9%) podstawę wszczęcia postępowania stanowił subsydiarny akt oskarżenia. Również w 1 przypadku (0,9%) został sporządzony wniosek o warunkowe umorzenie postępowania, a w 2 (1,8%) – o umorzenie postępowania z powodu niepoczytalności podejrzanego i zastosowania środka zabezpieczającego.

Czyn popełniony przez sprawców zdarzeń wyczerpywał znamiona określone w art. 196 k.k. Nie należy jednak zapominać, iż niejednokrotnie – a mianowicie w 33 sprawach (29,20%) – czyn ten pozostawał w zbiegu również z innym przestępstwem. Najbardziej powszechnym zjawiskiem występujących w 24 sprawach z powyżej wskazanych 33 było popełnienie przestępstwa z art. 196 k.k. w zbiegu z art. 288 k.k.,

który w § 1 stanowi, iż „kto cudzą rzecz niszczy, uszkodza lub czyni niezdatną do użytku, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”. Należy również mieć na uwadze, iż we wszystkich z badanych spraw doszło do dokonania przestępstwa (w żadnym z przypadków nie można było zaobserwować usiłowania dokonania przestępstwa). Zaznaczenia jednak wymaga fakt, iż w 34 badanych przypadkach (30,1%) doszło do współsprawstwa w popełnieniu czynu (w pozostałych sprawach sprawca działał samodzielnie).

Zgodnie z treścią art. 196 k.k., „kto obraża uczucia religijne innych osób, znieważając publicznie przedmiot czci religijnej lub miejsce przeznaczone do publicznego wykonywania obrzędów religijnych, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”. Przepis ten sankcjonuje zatem czyny, które naruszają uczucia religijne wszystkich wyznań. Zasadnym było zatem zbadać, jakich konkretnych wyznań dotyczyły badane przypadki. Tabela poniżej obrazuje procentowy udział wyznawców, których uczucia religijne zostały obrażone w analizowanych sprawach. Z zaprezentowanych poniżej danych wynika, iż najbardziej powszechnym przypadkiem, ponieważ występującym w 92,9% spraw, była obraza uczuć religijnych chrześcijan, na kolejnym miejscu znajdują się wyznawcy islamu – 3,5% badanych spraw, następnie judaiści – 2,7% oraz Świadkowie Jehowy 0,9%.

Tabela 22. Procentowy udział wyznawców, których uczucia religijne zostały obrażone, w stosunku do całości próby badawczej

Wyznanie, z jakim związane jest naruszenie uczuć religijnych									
Chrześcijaństwo		Islam		Buddyzm		Judaizm		Świadkowie Jehowy	
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
105	92,9	4	3,5	0	0	3	2,7	1	0,9

Rodzaje zachowania skutkujące obrażą uczuć religijnych przedstawia kolejna tabela. Z uwagi na fakt, iż w niektórych sprawach czyn sprawcy wyczerpywał kilka poniżej wskazanych zachowań, nie umieszczono procentowanego rozkładu poszczególnych czynów. Z zaprezentowanych danych wynika, iż najbardziej powszechnym czynem było znieważenie publicznego miejsca przeznaczonego do wykonywania obrzędów religijnych poprzez niestosowne zachowanie bądź zamieszczenie obraźliwych treści

na budynku świątyni. Zachowania te przejawiały się np. używaniem wulgarnych słów w trakcie Mszy Świętej, wykonywaniem obraźliwych gestów bądź oddawaniem moczu w miejscu kultu, jak również znieważeniem kaplic znajdujących się na cmentarzach. Kolejnym zachowaniem, występującym w 49 przypadkach, była obraza przedmiotu czci religijnej, w tym uszkodzenie oraz znieważenie symboli religijnych. Przykładowo można tu wymienić: zniszczenie figur przedstawiających postacie Świętych m.in. poprzez zakładanie na nich odzieży, niszczenie innych symboli religijnych np. krzyża. W badanych sprawach dało się również zaobserwować przypadki obrazy uczuć religijnych poprzez umieszczanie w środkach publicznego przekazu, publikacjach bądź portalach społecznościowych treści obraźliwych. Najmniej powszechnym zjawiskiem, jednakże możliwym do zbadania, było umieszczanie obraźliwych napisów w miejscach publicznych (np. na elewacji budynków), jak również obraza postaci ważnych dla poszczególnych wyznań. Na powyższe zachowanie składały się takie czyny jak m.in. umieszczanie obraźliwych treści na cmentarzach żydowskich bądź elewacjach budynków mieszkalnych lub usługowych.

Tabela 23. Liczba przypadków poszczególnych zachowań skutkujących obrażą uczuć religijnych

Rodzaj zachowania skutkujący obrażą uczuć religijnych			
Obraza przedmiotu czci religijnej, w tym uszkodzenia oraz znieważenia symboli religijnych	Umieszczanie w środkach publicznego przekazu, publikacjach bądź portalach społecznościowych treści obrażających uczucia religijne	Znieważenie publicznego miejsca przeznaczonego do wykonywania obrzędów religijnych poprzez niestosowne zachowanie bądź zamieszczanie obraźliwych treści na budynku	Umieszczanie obraźliwych napisów w miejscach publicznych, w tym obraza postaci ważnych dla poszczególnych wyznań
Liczba przypadków			
49	6	58	3

Badania akt pozwoliły również określić rodzaje dowodów zawnioskowanych przez publicznego oskarżyciela. Dane zaprezentowane w tabeli 24 jednoznacznie wskazują, iż najbardziej powszechnym dowodem były zeznania świadków (ponad 83% spraw). Na kolejnym miejscu znajdują się wyjaśnienia oskarżonego (oskarżyciel publiczny wnioskował o ten dowód w ponad 67% badanych spraw), a niewiele mniej

powszechny był dowód z dokumentów (ponad 64% spraw). Najmniej popularne były opinie biegłych, w tym psychiatrów oraz psychologów, na okoliczność poczytalności oskarżonych (ponad 26% wszystkich spraw) oraz opinia instytutu (jedynie 1,8% badanych przypadków). Wśród wniosków dowodowych znalazły się również te, które nie zostały zakwalifikowane do grup wskazanych powyżej, a mianowicie np. nagrania, dowody rzeczowe – oskarżyciel publiczny wnioskował o przeprowadzenie dowodu z tychże przedmiotów w ponad 28% spraw.

Tabela 24. Procentowy udział rodzajów dowodów zawioskowanych przez oskarżyciela publicznego w stosunku do całej próby badawczej

Rodzaje dowodów składanych przez oskarżyciela publicznego											
Zeznania świadków		Wyjaśnienie oskarżonego		Opinia biegłego		Opinia instytutu naukowego		Dokumenty		Inne	
Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
94	83,2	76	67,3	30	26,55	2	1,8	73	64,6	32	28,3

6.3. Pokrzywdzeni

6.3.1. Informacje ogólne

W przeanalizowanych 113 sprawach karnych dotyczących przestępstwa obrazy uczuć religijnych (art. 196 k.k.) ujawniono 212 osób pokrzywdzonych. Największą grupę stanowiły pokrzywdzone osoby fizyczne. Ponadto ustalono także dane 28 pokrzywdzonych osób prawnych oraz 4 inne podmioty. Z kolei w 7 sprawach nie wskazano pokrzywdzonego.

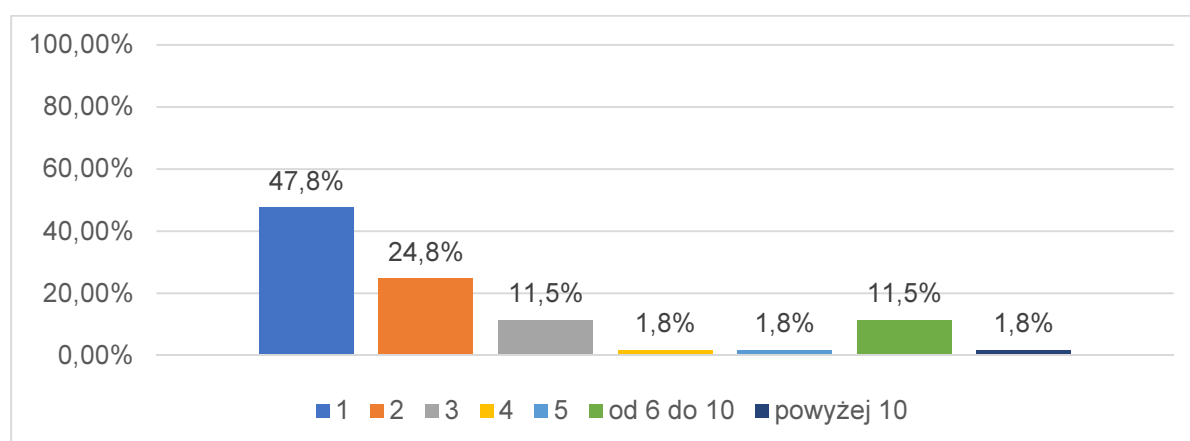
Osobami prawnymi, który uznane zostały za podmioty pokrzywdzone przestępstwem najczęściej, bo aż w 12 sprawach, były parafie Kościoła Katolickiego, na terenie których popełniono czyn z art. 196 k.k. W dwóch sprawach pokrzywdzonym – osobą prawną była parafia prawosławna, raz – Gmina Żydowska i raz – grupa wyznaniowa Towarzystwa Biblijnego i Traktatowego "Strażnica" Świadców Jehowy. Pozostałe podmioty – osoby prawne pokrzywdzone przestępstwem obrazy uczuć religijnych stanowiły jednostki świeckie, takie jak Gmina czy Towarzystwo Ubezpieczeniowe.

Tabela 25. Liczba pokrzywdzonych podmiotów

Łączna liczba pokrzywdzonych	328
Liczba pokrzywdzonych osób fizycznych	290
Liczba pokrzywdzonych osób prawnych	28
Liczba innych pokrzywdzonych podmiotów	4
Brak podmiotów pokrzywdzonych	9

Jednocześnie zauważyć należy, że w 54 sprawach (47,8%) pokrzywdzony przestępstwem był tylko jeden podmiot. W 28 sprawach (24,8%) było 2 pokrzywdzonych, w 13 (11,5%) – 3, w 2 sprawach występowało 4 i 5 pokrzywdzonych. W pojedynczych przypadkach pojawiało się natomiast 6, 7, 10, 17 i 121 pokrzywdzonych. Odnosząc się do sprawy, w której znalazło się aż 121 pokrzywdzonych, należy wyjaśnić, że ze względów logistycznych w badaniu zebrano informacje jedynie o 5 losowo wybranych pokrzywdzonych. W związku z tym, wszystkie przedstawione poniżej analizy szczegółowo omawiające dane dotyczące pokrzywdzonych będą odnosiły się do ich łącznej liczby 212, a nie 328.

Wykres 19. Liczba pokrzywdzonych w analizowanych sprawach

Średnia liczba pokrzywdzonych występujących w jednej sprawie to 3 osoby, przy medianie 1. Najmniejsza liczba pokrzywdzonych w sprawie to 0, największa natomiast (wspomniana powyżej) to 121.

Tabela 26. Dane statystyczne dotyczące liczby pokrzywdzonych przestępstwem z art. 196 k.k.

Liczba pokrzywdzonych przestępstwem	
Średnia	3
Mediana	1
Minimum	0
Maksimum	121

Wart odnotowania jest także fakt, że jedynie niewielki procent pokrzywdzonych (6,6%) zdecydowało się występować w sprawie w charakterze oskarżyciela posiłkowego. Pozostałe podmioty brały udział w postępowaniu jedynie jako pokrzywdzeni.

Tabela 27. Liczba pokrzywdzonych występujących w sprawie jako oskarżyciele posiłkowi

Pokrzywdzeni występujący w sprawie jako oskarżyciele posiłkowi	
Tak	14
Nie	187
Brak danych	11

Na koniec tej części rozważań należy odnotować także dane dotyczące sposobu reprezentacji podmiotów pokrzywdzonych. 95% pokrzywdzonych, co do których dane w tej kwestii zgromadzono, występowała w sprawie samodzielnie. Jednie 5,1% z nich korzystało z usług profesjonalnego pełnomocnika, przy czym zawsze był to pełnomocnik z urzędu. Dla żadnego z pokrzywdzonych nie ustanowiono pełnomocnika z urzędu.

Tabela 28. Sposób reprezentacji pokrzywdzonych

Sposób reprezentacji pokrzywdzonych	
Samodzielnie	188
Pełnomocnik profesjonalny z wybory	10
Pełnomocnik profesjonalny z urzędu	0
Liczba pokrzywdzonych, których dane posiadano	198

6.3.2. Pokrzywdzone osoby fizyczne

Mając na uwadze, że największą liczbę pokrzywdzonych podmiotów stanowiły osoby fizyczne, szczegółowej analizie zostały poddane dane dotyczące tych osób. Jednocześnie zaznaczyć należy, że nie o wszystkich pokrzywdzonych można było zgromadzić pełny zestaw danych, z uwagi na brak stosowanych informacji w aktach spraw. Dlatego też w każdej tabeli wskazano liczbę pokrzywdzonych, których dane podlegały analizie.

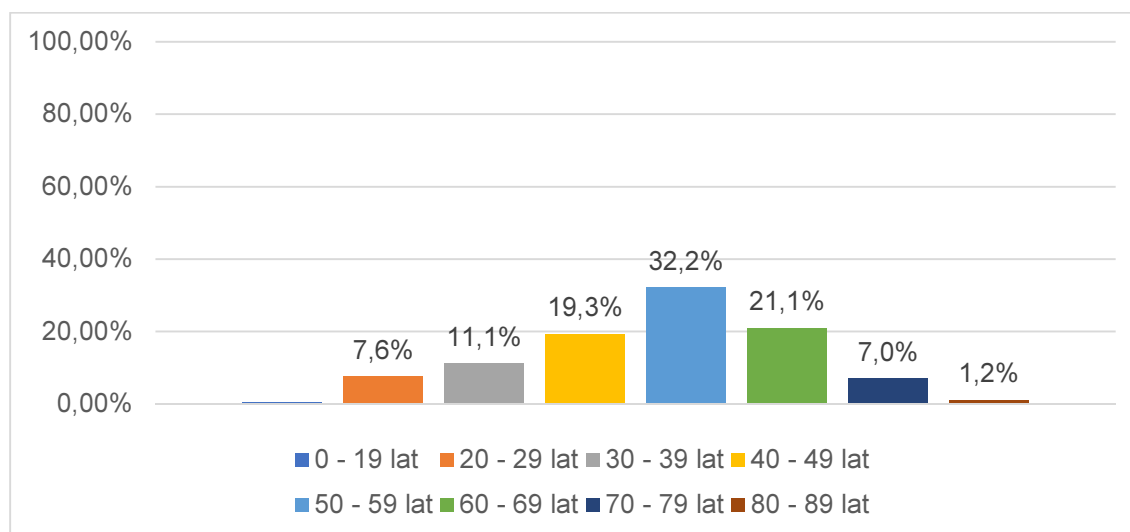
Średni wiek pokrzywdzonych to 53 lata. Najmłodsza osoba, która występowała w sprawie miała 18 lat i była jednocześnie jedyną osobą poniżej 20-go roku życia, która zdecydowała się na udział w sprawie, stanowiąc tym samym 0,6% wszystkich poszkodowanych. Najstarsza osoba miała 86 lat, a osoby w tej kategorii wiekowej, tj. powyżej 80-go roku życia to 1,2% pokrzywdzonych. Najliczniejszą grupę stanowiły osoby w wieku od 50 do 59 lat – 32,2%. Następną pozycję pod względem liczebności zajęły osoby w wieku od 60 do 69 lat – 21,1%, kolejni byli czterdziestolatkowie – 19,3%. Osoby między 30. a 39. rokiem życia stanowiły 11,1%. Następne zaś były osoby w wieku od 70 do 79 lat – 8,2% oraz dwudziestolatkowie (7,6%).

Tabela 29. Dane statystyczne dotyczące wieku pokrzywdzonych

Wiek pokrzywdzonych osób fizycznych	
Średnia	53
Mediana	54
Minimum	18
Maksimum	86
Liczba pokrzywdzonych osób fizycznych, których dane posiadano	171

Z poniższego wykresu wynika, że najliczniejszą grupą pokrzywdzonych są osoby w wieku od 40 do 69 lat. Stanowią oni aż 72,5% wszystkich pokrzywdzonych. Mając na uwadze, że do większości przestępstw z art. 196 k.k. dochodziło w miejscach przeznaczonych do publicznego wykonywania obrzędów religijnych, można założyć, że osoby w tym wieku stanowią najliczniejszą grupę wiernych.

Wykres 20. Podział pokrzywdzonych ze względu na wiek

Podział pokrzywdzonych pod względem płci wskazuje, że 69,5% wszystkich pokrzywdzonych stanowią mężczyźni – łącznie 121. Jednocześnie jedynie niewiele ponad 30% kobiet brało udział w sprawie jako pokrzywdzone. Powyższe może wynikać z faktu, że w większości analizowanych spraw jako pokrzywdzony występował duchowny pełniący posługę w parafii, na terenie której doszło do popełnienia czynu z art. 196 k.k.

Tabela 30. Płeć pokrzywdzonych

Płeć pokrzywdzonych osób fizycznych	
Kobieta	53
Mężczyzna	121
Liczba pokrzywdzonych osób fizycznych, których dane posiadano	174

W analizowanych sprawach organy prowadzące postępowanie przygotowawcze, a następnie sądy nie zajmowały się ustaleniem kwestii stanu cywilnego oraz wykształcenia pokrzywdzonych, dlatego też odpowiednio co do 147 i 156 podmiotów brak jest w tym zakresie jakichkolwiek danych. 21 pokrzywdzonych było stanu wolnego, dwie osoby wskazały, że pozostają w związku małżeńskim. Z kolei odnośnie wykształcenia, 6 osób posiadało wykształcenie średnie, a 11 – wyższe. Danych tych nie sposób interpretować z uwagi na niezwykle szczątkowe informacje.

Tabela 31. Stan cywilny pokrzywdzonych

Stan cywilny pokrzywdzonych osób fizycznych	
Kawaler/panna	21
Żonaty/zamężna	2
Wdowiec/wdowa	0
Rozwiedziony/rozwiedziona	0
Brak danych	147
Liczba pokrzywdzonych osób fizycznych, których dane poddano analizie	170

Tabela 32. Wykształcenie pokrzywdzonych

Wykształcenie pokrzywdzonych osób fizycznych	
Podstawowe	0
Gimnazjalne	0
Średnie	6
Licencjackie	0
Wyższe	11
Brak danych	156
Inne	0
Liczba pokrzywdzonych osób fizycznych, których dane poddano analizie	173

Zdecydowanie bogatszy materiał dowody udało się natomiast zgromadzić odnośnie zatrudnienia pokrzywdzonych. Najliczniejszą grupę stanowiły tu osoby pracujące umysłowo – 50%. Do takiego wyniku, podobnie jak w przypadku płci, może przyczyniać się fakt występowania w wielu analizowanych sprawach w charakterze pokrzywdzonych, osób duchownych. Na kolejnym miejscu plasują się osoby pobierające emeryturę bądź rentę (23,6%), co z kolei znajduje odzwierciedlenie w wieku pokrzywdzonych – 29,2% z nich to osoby po 60 roku życia. 8,1% pokrzywdzonych to pracownicy fizyczni, 5,8% wykonuje inny rodzaj pracy, 2,9% było bezrobotnymi, a 1,2% nadal się uczyło. Co do 8,6% osób nie odnotowano danych na ten temat.

Tabela 33. Zatrudnienie pokrzywdzonych

Zatrudnienie pokrzywdzonych osób fizycznych	
Pracownik fizyczny	14
Pracownik umysłowy	87
Uczeń/student	2
Emeryt/rencista	41
Bezrobotny	5
Brak danych	15
Inne	10
Liczba pokrzywdzonych osób fizycznych, których dane poddano analizie	174

Warty odnotowania jest również fakt, że 90,1% pokrzywdzonych nie było wcześniej karanych, co do pozostałych 9,9% nie zgromadzono natomiast danych w tym zakresie. Jednocześnie w żadnej sprawie, w której zostały zawarte informacje na temat karalności pokrzywdzonych, nie wskazano, aby jakkolwiek z podmiotów był uprzednio karany.

Tabela 34. Wcześniejsza karalność pokrzywdzonych

Wcześniejsza karalność pokrzywdzonych osób fizycznych	
Tak	0
Nie	155
Brak danych	17
Liczba pokrzywdzonych osób fizycznych, których dane poddano analizie	172

Blisko połowa pokrzywdzonych (44,8%) to mieszkańcy małych miast – do 50 000 mieszkańców. 17,2% z nich było osiedlonych na wsi, a 13,2% i 13,8% to mieszkańcy odpowiednio miast od 50 000 do 100 000 mieszkańców oraz od 100 000 do 500 000 mieszkańców. Zaledwie 5,2% pokrzywdzonych mieszkało w największych polskich miastach, liczących powyżej 500 000 mieszkańców. Powyższe dane znajdują uzasadnienie w charakterze popełnianych przestępstw, często związanych z niszczeniem przydrożnych kapliczek. To właśnie w małych miastach i wsiach znajdują się tego rodzaju miejsca przeznaczone do publicznego wykonywania

obzędów religijnych, co może uzasadniać większą liczbę osób pokrzywdzonych zamieszkujących wymieniony obszar.

Tabela 35. Miejsce zamieszkania pokrzywdzonych

Miejsca zamieszkania pokrzywdzonych osób fizycznych	
Miasto pow. 500 tys. mieszkańców	9
Miasto pow. 100 tys. do 500 tys. mieszkańców	24
Miasto pow. 50 do 100 tys. mieszkańców	23
Miasto do 50 tys. mieszkańców	78
Wieś	30
Bezdomny	0
Brak danych	10
Liczba pokrzywdzonych osób fizycznych, których dane poddano analizie	174

Dominująca liczba popełnionych przestępstw z art. 196 k.k. pozostawało w związku z wiarą chrześcijańską. Okoliczność ta znajduje bezpośrednie przełożenie na kwestię wiary osób pokrzywdzonych. 94,8% z nich to chrześcijanie, 4,0% stanowią wyznawcy islamu, a co do jednego pokrzywdzonego nie odnotowano w tym zakresie żadnych danych.

Tabela 36. Wyznanie pokrzywdzonych

Wyznanie pokrzywdzonych osób fizycznych	
Chrześcijaństwo	165
Islam	7
Buddyzm	0
Judaizm	0
Ateiści	0
Inne	0
Brak danych	1
Liczba pokrzywdzonych osób fizycznych, których dane poddano analizie	173

6.4. Podejrzany

Analiza akt spraw dotyczących przestępstwa obrazy uczuć religijnych (art. 196 k.k.) pozwoliła na uzyskanie podstawowych informacji odnośnie osób podejrzanych. Źródło tychże informacji stanowiły na ogół protokoły przesłuchań sporządzone w trakcie postępowania przygotowawczego. W badanych sprawach występowało w sumie 144 podejrzanych (biorąc pod uwagę wszystkich sprawców, również tych działających w ramach współsprawstwa w tych samych sprawach). W przeważającej większości przypadków (ponad 96% badanych sprawców) czyn popełnił mężczyzna.

Tabela 37. Procentowy udział mężczyzn oraz kobiet popełniających czyn z art. 196 k.k. w stosunku do całej próby badawczej podejrzanych (144)

Płeć podejrzanych			
Kobieta		Mężczyzna	
liczba	procent	liczba	procent
5	3,5	139	96,5

Tabela 38 prezentuje natomiast procentowy udział poszczególnych grup wiekowych podejrzanych. Z zaprezentowanych poniżej danych wynika, iż najbardziej liczną grupę podejrzanych stanowiły osoby w wieku 18 – 30 lat. Wraz z wiekiem zmniejszała się tendencja do popełnienia czynów przestępczych, bowiem najmniej liczną grupą były osoby w wieku 61 – 70 lat.

Tabela 38. Procentowy udział wieku sprawców czynu z art. 196 k.k.

Wiek podejrzanych		
	liczba	procent
18-30	108	75
31-40	23	16
41-50	5	3,5
51-60	6	4,2
61-70	2	1,4
71-80	0	0

Analiza akt spraw pozwoliła również podzielić podejrzanych na grupy według miejsca zamieszkania przy uwzględnieniu liczby mieszkańców przypadających na dane miasto. Z zaprezentowanej tabeli wynika, iż najwyższy procent podejrzanych (ponad

34%) zamieszkiwało w miastach do 50 tysięcy ludności. Najmniej było zaś podejrzanych bezdomnych bądź nieposiadających żadnego miejsca zamieszkania (zaledwie 1,39%).

Tabela 39. Miejsce zamieszkania podejrzanych

Miejsce zamieszkania podejrzanych		
	liczba	procent
Miasto powyżej 500 tysięcy ludności	18	12,5
Miasto od 100 do 500 tys. ludności	29	20,1
Miasto od 50 do 100 tys. ludności	20	13,9
Miasto do 50 tysięcy ludności	50	34,7
Wieś	25	17,4
Brak miejsca zamieszkania	2	1,4

Kolejnym kryterium podziału podejrzanych to wykształcenie. Badania aktowe pozwoliły wysnuć wniosek, iż najbardziej liczną grupę stanowili podejrzani z wykształceniem podstawowym (ponad 24% ankietowanych). Jednak niemalże równie liczne były grupy określające podejrzanych z wykształceniem zawodowym (ponad 22%), gimnazjalnym (ponad 20%) oraz średnim (ponad 21%). Z analizy akt wynika również, iż jeden z podejrzanych nie posiadał żadnego zawodu, zaś odnośnie 12 podejrzanych (ponad 8%) dane zawarte w aktach nie pozwoliły na sprecyzowanie ich wykształcenia.

Tabela 40. Wykształcenie podejrzanych

Wykształcenie podejrzanych		
	liczba	procent
Podstawowe	35	24,3
Gimnazjalne	30	20,8
Średnie	31	21,5
Licencjat	0	0
Wyższe	3	2,1
Brak danych	12	8,3
Zawodowe	32	22,2
Bez zawodu	1	0,7

Istotny problem stanowi także uprzednia karalność podejrzanych. Analiza akt pozwoliła ustalić, iż większość podejrzanych (82 ze 114 badanych) nie była uprzednio karalna, 52 podejrzanych było karanych za przestępstwa m.in. z art. 279 k.k., art. 286 k.k., art. 288 k.k. – przy czym zaznaczenia wymaga, iż tylko jeden podejrzany był uprzednio karany za czyn z art. 196 k.k. Odnośnie 10 podejrzanych badania aktowe nie pozwoliły ustalić ich wcześniejszej karalności.

Należy również zwrócić uwagę na stanowisko procesowe przedstawione przez podejrzanych. Podkreślenia bowiem wymaga fakt, iż 84 podejrzanych ze 144 badanych w 113 sprawach w trakcie przesłuchania przyznało się do zarzucanego im czynu.

6.5. Orzeczenie sądu I i II instancji

W badanych przypadkach przeprowadzenie postępowania dowodowego pozwoliło w 68 sprawach (ponad 60% całej próby badawczej) wydać wyrok skazujący, przy czym w 32 kolejnych sprawach można było zaobserwować dobrowolne poddanie się karze przez oskarżonych, co również skutkowało wydaniem wyroku skazującego. Analiza akt sprawy pozwoliła ustalić, iż sądy I instancji wydały w sumie jedynie 3 wyroki uniewinniające. Wystąpiły również nieliczne przypadki umorzenia postępowania (ponad 4%), warunkowego umorzenia postępowania (ponad 2%), skazania bez przeprowadzenia postępowania dowodowego (niespełna 1%) oraz jeden przypadek wydania wyroku skazującego nakazowego.

Tabela 41. Rozstrzygnięcia sądu I instancji

	liczba	procent
Wyrok skazujący	68	60,2
Wyrok uniewinniający	3	2,7
Umorzenie postępowania	5	4,4
Warunkowe umorzenie postępowania	3	2,7
Dobrowolne poddanie się karze w trybie art. 335 k.p.k.	32	28,3
Skazanie bez przeprowadzania postępowania dowodowego art. 387 k.p.k.	1	0,9
Inne (wyrok nakazowy skazujący)	1	0,9

Ponadto zauważyć należy, iż w sprawach złożono jedynie 14 apelacji. Sądy odwoławcze w większości podzieliły ustalenia poczynione przez sądy I instancji i w 7 przypadkach utrzymały zaskarżone orzeczenie w mocy. W 4 badanych sprawach sąd odwoławczy zmienił zaskarżony wyrok, a jedynie w 3 uchylił i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania przez sąd I instancji.

7. Wybrane przykłady spraw karnych

Przechodząc do omówienia niektórych przeanalizowanych spraw karnych, mając na uwadze ich dużą liczbę oraz często podobny charakter, w pierwszej kolejności należy dokonać ich pogrupowania. Sprawy karne o przestępstwo z art. 196 k.k. można podzielić na 6 grup ze względu na sposób działania sprawcy.

Do pierwszej kategorii zaliczono sprawy, w których sprawca dokonał zniszczenia i znieważania miejsca przeznaczonego do publicznego wykonywania obrzędów religijnych lub miejsca kultu religijnego, takich jak świątynie czy cmentarze, wyodrębniając jednocześnie jako kategorię drugą (z uwagi na dużą liczbę spraw tego rodzaju) postępowania, w których podejrzany dokonał uszkodzeń przydrożnych kapliczek. Kategoria trzecia obejmuje swym zakresem czyny związane z publicznym umieszczeniem przez sprawcę napisów o charakterze obraźliwym, znieważającym, a także takie przekształcenie przedmiotów kultu religijnego, które przez wyznawców danej wiary zostało uznane za naruszające ich dobra osobiste. Dalej wskazano liczbę spraw, w których sprawca opublikował bądź wygłosił swoje opinie lub podjął działania wobec przedmiotów i symboli religijnych, w sposób uznany przez wyznawców poszczególnych religii za obrażające ich uczucia religijne. Do grupy piątej zaliczono stosunkowo liczną grupę spraw związaną z załatwieniem przez oskarżonego potrzeb fizjologicznych w miejscu przeznaczonym do publicznego wykonywania obrzędów religijnych, mając na uwadze, że jest to bardzo specyficzny sposób znieważania uczuć religijnych, który nie mógł zostać zaliczony do żadnej z ww. kategorii. Wart odnotowania jest fakt, że wszelkie naruszenia tego rodzaju (kategoria piąta) miały miejsce na terenie świątyń Kościoła Katolickiego. W ostatniej grupie umieszczono natomiast sprawy, w których oskarżeni przeszkadzali bądź utrudniali swoim zachowaniem wykonywanie obrzędów religijnych.

Tabela 42. Podział spraw karnych ze względu na sposób działania sprawcy

Lp.	Sposób działania	Liczba spraw
1.	Uszkodzenie miejsca przeznaczonego do publicznego wykonywania obrzędów religijnych, miejsca kultu religijnego lub przedmiotów kultu religijnego poprzez podejmowanie działań uznawanych za znieważające	50
2.	Uszkodzenie przydrożnej kapliczki	19
3.	Umieszczanie obraźliwych napisów lub podejmowanie innych działań skutkujących „przerobieniem” przedmiotów kultu religijnego w sposób uznawany za obraźliwy	11
4.	Publikacja lub publiczne wygłoszenie wypowiedzi i podejmowanie działań o obraźliwym charakterze, w tym poprzez znieważenie symboli kultu religijnego	7
5.	Załatwianie potrzeb fizjologicznych w miejscu przeznaczonym do publicznego wykonywania obrzędów religijnych	12
6.	Przeszkadzanie w publicznym wykonywaniu obrzędów religijnych	14

Ad. 1.

W przedmiotowej sprawie, informację o możliwości popełnienia przestępstwa funkcjonariuszom z posterunku policji przekazała osoba trzecia, niewystępująca w sprawie w charakterze strony.

W czasie postępowania przygotowawczego, prowadzonego w ramach dochodzenia, przesłuchano 11 świadków oraz przeprowadzono dowód z opinii dwóch biegłych psychiatrów na okoliczność poczytalności podejrzanego w chwili dokonania czynu. Celem powyższego była ocena stanu zdrowia psychicznego oraz ewentualne stwierdzenie potrzeby skierowania podejrzanego na leczenie psychiatryczne (ambulatoryjne lub zamknięte), a także ustalenie, czy zarzucany czyn został popełniony w związku z nałogowym nadużywaniem alkoholu i czy istnieje konieczność skierowania podejrzanego na leczenie. Ponadto polecono określić, czy podejrzanym może samodzielnie brać udział w procesie. Sporządzona przez biegłych opinia liczyła dwie strony i została uznana za kompletną oraz przydatną dla rozstrzygnięcia. Powołano więc ją jako dowód w sporządzonym akcie oskarżenia. Za jej wykonanie, w czasie 7 dni, biegli otrzymali łączne wynagrodzenie w kwocie 353,30 zł (zgodne z tym, o jakie wnioskowali). Ani pokrzywdzeni, ani podejrzanym nie zgłaszali wniosków dowodowych.

W sprawie występowało dwóch pokrzywdzonych – osoby prawne: parafia Kościoła Katolickiego oraz towarzystwo ubezpieczeniowe parafii. Poszkodowani samodzielnie złożyli wnioski w trybie art. 46 § 1 k.k., nie wstępując przy tym do sprawy w charakterze oskarżyciela posiłkowego.

Podejrzany – 30-letni kawaler, bezrobotny z wykształceniem zawodowym, zamieszkujący na wsi, uprzednio karany za czyn z art. 190 § 1 k.k. – przyznał się do zarzucanego mu czynu i wniósł o ukaranie w trybie art. 335 § 1 k.p.k. Jednocześnie wyjaśnił, że w czasie popełnienia zarzucanego mu czynu pozostawał w stanie nietrzeźwości i nie potrafi wyjaśnić, dlaczego podjął takie działanie, którego w chwili obecnej żałuje.

Funkcjonariusze policji sporządzili akt oskarżenia, zatwierdzony przez prokuratora prokuratury rejonowej wraz z wnioskiem o ukaranie w trybie art. 335 § 1 k.p.k. Podejznanego oskarżono o to, że „w dniu 19 kwietnia 2016 r. w bliżej nieokreślonym czasie pomiędzy godz. 2.00 a 5.00 w miejscowości (...) dokonał znieważania przedmiotu czci religijnej i miejsca do publicznego wykonywania obrzędów religijnych poprzez umyślne uszkodzenie struktury elewacji na trzech ścianach przy użyciu siekiery, wybicia szyby w oknie kościoła rzymsko-katolickiego oraz w gablocie ogłoszeniowej, wycięcia i nacięcia krzewów ozdobnych i drzew wokół świątyni, a także zbitcia znicza znajdującego się przed krzyżem na łączną sumę strat w kwocie ok. 5 000 zł, czym działał na szkodę parafii, tj. o czyn z art. art. 196 i art. 288 § 1 k.k. w związku z art. 11 § 2 k.k.”. Ponadto oskarżonemu postawiono zarzuty za przestępstwa niezwiązane z czynem, o jakim mowa w art. 196 k.k.

W sprawie odbyło się jedno posiedzenie, na którym nie przeprowadzono dowodów. Sąd ujawnił jedynie dowody wymienione w akcie oskarżenia i wydał wyrok, w którym uznał oskarżonego za winnego zarzucanych mu czynów i wymierzył oskarżonemu za czyn z art. 196 i art. 288 § 1 k.k. w związku z art. 11 § 2 k.k. karę 6 miesięcy pozbawienia wolności, a wobec uznania go winnym pozostałych zarzucanych czynów wymierzono mu karę łączną 1 roku pozbawienia wolności oraz zobowiązano do naprawienia szkody w całości poprzez zapłatę na rzecz pokrzywdzonego towarzystwa ubezpieczeniowego kwoty 6 509,73 zł. Koszty postępowania przejęto na rachunek Skarbu Państwa.

Żadna ze stron nie wniosowała o sporządzenie uzasadnienia w sprawie ani nie zaskarżyła niniejszego orzeczenia.

Ad. 2.

Informację o możliwości popełnienia przestępstwa funkcjonariuszom z komisariatu policji przekazał poszkodowany. W czasie postępowania przygotowawczego, prowadzonego w ramach dochodzenia, przesłuchano 3 świadków (wszyscy to pokrzywdzeni, którzy nie skorzystali z prawa odmowy składania zeznań i odpowiedzi na pytania). Ponadto zgromadzono materiał dowodowy w postaci protokołu oględzin miejsca oraz zdjęć.

W sprawie występowało samodzielnie (bez profesjonalnego pełnomocnika) trzech pokrzywdzonych – osoby fizyczne: 27-letni mężczyzna (chrześcijanin), 54-letnia kobieta (pracownik fizyczny, mieszkająca w mieście do 50 000 mieszkańców, chrześcijanka) oraz 24-letni mężczyzna (mieszkający w mieście do 50 000 mieszkańców, chrześcijanin). Żaden z pokrzywdzonych nie był uprzednio karany ani nie zdecydował się występować w sprawie w charakterze oskarżyciela posiłkowego.

Podejrzany – 19-letni kawaler, uczeń z wykształceniem gimnazjalnym, zamieszkujący na wsi, uprzednio karany za czyn z art. 279 § 1 k.k. – przyznał się do zarzucanego mu czynu i wniósł o ukaranie w trybie art. 335 § 1 k.p.k. Jednocześnie wyjaśnił, że swoim zachowaniem nie chciał nikogo obrazić. Dokonał czynu wracając z dyskoteki, był pod wpływem alkoholu. Potwierdził, że wybił szyby w kapliczce i rozbił figurkę, jednak nie wiedział, dlaczego to zrobił.

Postępowanie przygotowawcze zakończyło sporządzenie wniosku o ukaranie oskarżanego w trybie art. 335 § 1 k.p.k., przy czym do wniosku tego nie dołączono aktu oskarżenia. Oskarżonemu zarzucono, że „w nocy z 4 na 5 grudnia 2015 r. obraził uczucia religijne 3 pokrzywdzonych (...) znieważając publicznie przedmiot czci religijnej w postaci kapliczki przydrożnej w miejscowości (...) z ustawioną w niej figurką gipsową Marii Matki Bożej poprzez jej całkowite zniszczenie, tj. czyn z art. 196 k.k.”. W sporządzonym wniosku nie powołano żadnych dowodów.

Z uwagi na wniosek o ukaranie w trybie art. 335 § 1 k.p.k. sąd nie przeprowadził postępowania dowodowego. Na pierwszym posiedzeniu wydał wyrok uznając

oskarżonego za winnego popełnienia czynu z art. 196 k.k. i wymierzył mu karę 6 miesięcy ograniczenia wolności, polegającego na wykonywaniu nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne w wymiarze 30 godzin w stosunku miesięcznym. Koszty postępowania przejęto na rachunek Skarbu Państwa.

Żadna ze stron nie wniosowała o sporządzenie uzasadnienia w sprawie ani nie zaskarżyła niniejszego orzeczenia.

Ad. 3.

Informację o możliwości popełnienia przestępstwa funkcjonariuszom z komisariatu policji przekazała osoba trzecia, niewystępująca w sprawie w charakterze strony.

W czasie postępowania przygotowawczego, prowadzonego w ramach dochodzenia, przesłuchano 4 świadków (troje z nich to pokrzywdzeni, którzy nie skorzystali z prawa odmowy składania zeznań i odpowiedzi na pytania). Ponadto zgromadzono materiał dowodowy w postaci protokołu oględzin miejsca, zdjęć oraz dowodów rzeczowych – kurtki, bielizny i pustych opakowań po alkoholu.

W sprawie występowało samodzielnie (bez profesjonalnego pełnomocnika) trzech pokrzywdzonych – osoby fizyczne: 55-letni mężczyzna (pracownik fizyczny, chrześcijanin), 65-letnia kobieta (emerytka, mieszkająca na wsi, chrześcijanka) oraz 47-letnia kobieta (mieszkająca na wsi, pracownik umysłowy, chrześcijanka). Żaden z pokrzywdzonych nie był uprzednio karany ani nie zdecydował się występować w sprawie w charakterze oskarżyciela posiłkowego.

Podejrzany – 18-letni kawaler, uczeń z wykształceniem gimnazjalnym, zamieszkujący na wsi, chrześcijanin, uprzednio niekarany – przyznał się do zarzucanego mu czynu i poprosił o łagodny wymiar kary. Jednocześnie wyjaśnił, że swoim czynem nie chciał nikogo obrazić. Sam jest chrześcijaninem – osobą wierzącą, a własne zachowanie tłumaczył jako jedynie „głupi żart”, którego w chwili obecnej żałuje.

Funkcjonariusze policji sporządzili wniosek o warunkowe umorzenie postępowania karnego zatwierdzony przez prokuratora prokuratury rejonowej, zarzucając oskarżonemu, że w dniu 11 sierpnia 2015 r. obraził uczucia religijne innych osób, m.in. 3 pokrzywdzonych, znieważając publicznie przedmiot czci religijnej tj. figury

świętego Wojciecha i świętego Stanisława w ten sposób, że umieścił na nich elementy odzieży w postaci bielizny i kurtki oraz pustej butelki po piwie, tj. czyn z art. 196 k.k.

Z uwagi na wniosek o warunkowe umorzenie postępowania karnego sąd nie przeprowadzał postępowania dowodowego. Ujawnił wszystkie dowody wymienione we wniosku i na pierwszym posiedzeniu postępowanie warunkowo umorzył na okres próby jednego roku. Do poniesienia kosztów postępowania w wysokości 170 zł zobowiązano oskarżonego.

Ad. 4.

W przedmiotowej sprawie informację o możliwości popełnienia przestępstwa funkcjonariusze komendy powiatowej policji uzyskali od jednego z pokrzywdzonych. W czasie postępowania przygotowawczego, prowadzonego w ramach dochodzenia, przesłuchano 8 świadków, niespokrewnionych ze stronami, które nie zgłaszały wniosków dowodowych.

W sprawie występował samodzielnie (bez profesjonalnego pełnomocnika) jeden pokrzywdzony – 43-letni proboszcz chrześcijańskiej parafii, niekarany, mieszkający na wsi. Nie był oskarżycielem posiłkowym.

Podejrzany to 31-letni kawaler, pracownik fizyczny z wykształceniem średnim, zamieszkujący na wsi, uprzednio karany za czyny z art. 288 § 1 k.k., występujący w sprawie samodzielnie. Podejrzany przyznał się do zarzucanego mu czynu, ale nie wnosił o ukaranie w trybie art. 335 § 1 k.p.k. Wyjaśnił, że zarzucany mu czyn to „głupi żart”, a on nie chciał nikogo urazić swoim zachowaniem.

Funkcjonariusze policji sporządzili akt oskarżenia, zatwierdzony przez prokuratora prokuratury rejonowej. Podejznanego oskarżono o to, że w styczniu 2013 r. publicznie na portalu Facebook słowami powszechnie uważanymi za obraźliwe znieważył przedmiot czci religijnej, obraz Matki Bożej Częstochowskiej, określając jej wizerunek jako "typiara", czym działał na szkodę pokrzywdzonego, tj. o czyn z art. 196 k.k., pozostający w zbiegu z przestępstwem z art. 212 § 2 k.k.

W postępowaniu sądowym odbyły się trzy rozprawy, przy czym na jednej nie podjęto żadnych czynności i odroczone ją z uwagi na niestawiennictwo świadków. W ramach

postępowania dowodowego przesłuchano 6 świadków, od których za zgodą stron nie odebrano przyrzeczenia. Żaden ze świadków nie był spokrewniony z oskarżonym lub pokrzywdzonym i nie korzystał z prawa odmowy składania zeznań lub odpowiedzi na pytania. Sąd ujawnił ponadto dowody wymienione w akcie oskarżenia i wydał wyrok, w którym uznał oskarżonego za winnego zarzucanych mu czynów. Wymierzył oskarżonemu za przestępstwo z art. 196 k.k. karę 6 miesięcy pozbawienia wolności, za przestępstwo z art. 212 § 2 k.k. karę 4 miesięcy pozbawienia wolności, a następnie karę łączną 10 miesięcy pozbawienia wolności, którą zawieszono na okres próby 3 lat, oraz świadczenie pieniężne na rzecz Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym i Pomocy Postpenitencjarnej w wysokości 1 000 zł. Ponadto nałożono na skazanego obowiązek pisemnego przeproszenia pokrzywdzonego w terminie 1 miesiąca od uprawomocnienia się wyroku. Skazanego zobowiązano także do poniesienia kosztów postępowania w wysokości 170 zł, w pozostałym zakresie przejmując je na rachunek Skarbu Państwa.

Żadna ze stron nie wniosowała o sporządzenie uzasadnienia w sprawie ani nie zaskarżyła niniejszego orzeczenia.

Ad. 5.

W przedmiotowej sprawie informację o możliwości popełnienia przestępstwa funkcjonariusze komisariatu policji uzyskali od pokrzywdzonego. W czasie postępowania przygotowawczego, prowadzonego w ramach dochodzenia a następnie śledztwa (z uwagi na osadzenie podejrzanego w innej sprawie), przesłuchano 2 świadków (jeden z nich to pokrzywdzony, który nie skorzystał z prawa odmowy składania zeznań i odpowiedzi na pytania). Ponadto zgromadzono dowody w postaci protokołu zatrzymania rzeczy, zatrzymania osoby, przeszukania osoby, oględzin rzeczy, protokołu z zapisu monitoringu. Organ prowadzący śledztwo zdecydował się także na przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego psychiatry na okoliczność stanu zdrowia psychicznego podejrzanego oraz poczytalności w chwili dokonywania zarzucanego mu czynu. Sporządzona przez biegłego opinia liczyła dwie strony, została uznana za kompletną oraz przydatną dla rozstrzygnięcia i została powołana jako dowód w sporządzonym akcie oskarżenia. Za jej wykonanie, w czasie 1 miesiąca, biegły otrzymał wynagrodzenie w kwocie 320 zł – zgodne z tym,

o jakie wnioskował. Ani pokrzywdzony, ani podejrzany nie zgłaszali w sprawie wniosków dowodowych.

W sprawie występował samodzielnie (bez profesjonalnego pełnomocnika) pokrzywdzony – proboszcz w wieku 56 lat, zamieszkujący w mieście do 50 000 mieszkańców, chrześcijanin, uprzednio niekarany, który nie przystąpił do sprawy w charakterze oskarżyciela posiłkowego.

Podejrzany – 30-letni kawaler, bezrobotny z wykształceniem zawodowym, zamieszkujący w mieście od 100 000 do 500 000 mieszkańców, uprzednio karany za czyny art. 157 § 3 k.k., art. 270 § 1 k.k., art. 286 § 3 k.k., art. 197 § 1 k.k., art. 191 § 2 k.k., art. 207 § 1 k.k., art. 275 § 1 k.k. i art. 276 k.k. Podejrzany przyznał się do zarzucanego mu czynu. Wyjaśnił, że brakowało mu środków do życia, dlatego kradł pieniądze z kościelnych skarbonek. Potwierdził także, że dwa razy załatwił potrzeby fizjologiczne w kościele, czego bardzo żałuje.

Funkcjonariusze policji sporządzili akt oskarżenia wraz z wnioskiem o ukaranie w trybie art. 335 § 1 k.p.k., zatwierdzony przez prokuratora prokuratury rejonowej. Podejznanego oskarżono o to, że „w dniu 25 listopada 2013 r. w (...) obraził uczucia religijne pokrzywdzonego (...) znieważając miejsce przeznaczone do publicznego wykonywania obrzędów religijnych poprzez załatwienie potrzeby fizjologicznej w przedsionku oraz w konfesjonale świątyni, tj. o czyn z art. 196 k.k., pozostający w zbiegu z art. 278 § 1 k.k. w związku z art. 12 k.k.”.

W sprawie odbyło się jedno posiedzenie, na którym z uwagi na wniosek o skazanie w trybie art. 335 § 1 k.p.k. nie przeprowadzono postępowania dowodowego. Sąd ujawnił ponadto dowody wymienione w akcie oskarżenia i wydał wyrok, w którym uznał oskarżonego za winnego zarzucanych mu czynów. Wymierzył oskarżonemu za czyn z art. 196 k.k. karę 3 miesięcy pozbawienia wolności, a w związku z uznaniem go winnym pozostałych zarzucanych czynów wymierzono mu karę łączną 1 roku pozbawienia wolności warunkowo zawieszając jej wykonanie na okres próby 5 lat i oddano oskarżonego w tym okresie pod dozór kuratora. Ponadto zobowiązano oskarżonego do naprawienia szkody poprzez uiszczenie kwoty 989 zł na rzecz parafii. Koszty postępowania przejęto na rachunek Skarbu Państwa. W tym miejscu

warte odnotowania jest również, że wydany przez sąd wyrok nie zawierał w swojej treści godła RP.

Żadna ze stron nie wniosowała o sporządzenie uzasadnienia w sprawie ani nie zaskarżyła niniejszego orzeczenia.

Ad. 6.

W przedmiotowej sprawie informację o możliwości popełnienia przestępstwa funkcjonariusze komendy miejskiej policji uzyskali od jednego z pokrzywdzonych. W czasie postępowania przygotowawczego, prowadzonego w ramach dochodzenia, przesłuchano 5 świadków (troje z nich to pokrzywdzeni, którzy nie skorzystali z prawa odmowy składania zeznań i odpowiedzi na pytania). Strony postępowania nie zgłaszały wniosków dowodowych.

W sprawie występowało samodzielnie (bez profesjonalnego pełnomocnika) trzech pokrzywdzonych: proboszcz parafii oraz dwie siostry zakonne odpowiednio w wieku 64, 58 i 56 lat, wszyscy zamieszkujący w mieście do 50 000 mieszkańców, chrześcijanie. W aktach nie ustalono bardziej szczegółowych danych odnośnie ww. osób. Nie przystąpiły one do sprawy w charakterze oskarżyciela posiłkowego.

Podejrzany – 31-letni kawaler, bezrobotny z wykształceniem podstawowym, zamieszkujący na wsi, uprzednio karany za czyny z art. 286 § 1 k.k. w związku z art. 286 § 1 k.k. i art. 11 § 2 k.k., art. 195 § 1 k.k. w związku z art. 196 k.k. i art. 11 § 2 k.k., art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, art. 226 § 1 k.k. w zb. z art. 224 § 2 k.k. i art. 11 § 2 k.k. – nie przyznał się do zarzucanego mu czynu. Wyjaśnił, że w czasie popełnienia zarzucanego mu czynu był w kościele, ponieważ poprzedniego dnia spożywał alkohol, był zmęczony i chcąc odpocząć położył się na ławce. Jednocześnie podniósł, że nie pluł w kościele ani nie zakłócał przebiegu mszy.

Funkcjonariusze policji sporządzili akt oskarżenia, zatwierdzony przez prokuratora prokuratury rejonowej. Podejznanego oskarżono o to, że „w dniu 23 marca 2016 r. w kościele w (...) złośliwie przeszkadzał publicznemu wykonywaniu aktu religijnego kościoła w ten sposób, że podczas Mszy Świętej będąc pod wpływem alkoholu pogardliwie splunął na podłogę w pobliżu miejsca udzielania komunii świętej,

wymachiwał rękami, głośno się zachowywał, zaczepiał wiernych czy obraził uczucia religijne 3 osób znieważając publicznie miejsce przeznaczone do publicznego wykonywania obrzędów religijnych, tj. o czyn z art. 195 § 1 k.k. w związku z art. 196 k.k. i art. 11 § 2 k.k.”.

W sprawie odbyły się dwie rozprawy, przy czym na jednej nie podjęto żadnych czynności i odroczone ją z uwagi na konieczność prawidłowego poinformowania oskarżonego o terminie. W ramach postępowania dowodowego przesłuchano 4 świadków. Troje z nich występowało w sprawie w charakterze pokrzywdzonych, jednak nikt nie skorzystał z prawa odmowy składania zeznań lub odpowiedzi na pytania. Sąd ujawnił ponadto dowody wymienione w akcie oskarżenia i wydał wyrok, w którym uznał oskarżonego za winnego zarzucanych mu czynów i wymierzył oskarżonemu za czyn z art. 196 k.k. i art. 288 § 1 k.k. w związku z art. 11 § 2 k.k. karę 10 miesięcy ograniczenia wolności połączoną z obowiązkiem wykonywania nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cel społeczny w wymiarze 30 godzin w stosunku miesięcznym. Koszty postępowania przejęto na rachunek Skarbu Państwa.

Żadna ze stron nie wniosowała o sporządzenie uzasadnienia w sprawie ani nie zaskarżyła niniejszego orzeczenia.

8. Porównanie wyników badań spraw cywilnych i karnych

8.1. Sposoby organizacji badań i doboru próby

Dokonując końcowego porównania wyników przeprowadzonych badań przede wszystkim należało zwrócić uwagę na liczbę akt pozyskanych do analiz. Co prawda , okres, za jaki badano sprawy karne, był o 4 lata dłuższy niż w przypadku spraw cywilnych (sprawy karne dotyczyły lat 2003 – 2016 a sprawy cywilne 2007 – 2016), to jednak liczba spraw karnych jest zdecydowanie, bo aż siedmiokrotnie większa. Można stwierdzić, że okresy, za jaki dokonano analizy w obu postępowaniach, nie mają realnego wpływu na różnicę w liczebności spraw, ponieważ sprawy karne na przestrzeni poddanych analizie lat były kierowane na drogę postępowania sądowego corocznie, tymczasem sprawy cywilne pochodzą de facto jedynie z lat 2009 – 2014. Oznacza to zatem, że po 2014 roku do wylosowanych sądów nie wpłynęło żadne roszczenie związane z ochroną uczuć religijnych, a w sprawach karnych wpłynęło w tym samym okresie (2009 – 2014) aż 79 spraw o przestępstwo z art. 196 k.k. Potwierdza to rozmiar istniejącej dysproporcji.

8.2. Działania uważane za naruszające uczucia religijne (art. 23 i 24 k.c.) bądź noszące znamiona przestępstwa obrazy uczuć religijnych (art. 196 k.k.)

W sprawach karnych przeważająca liczba czynów dotyczyła zachowań stanowiących niejako akty wandalizmu. W 85 z przeanalizowanych 113 spraw oskarżony zniszczył przedmiot lub miejsce kultu religijnego, załatwił w miejscu przeznaczonym do publicznego wykonywania obrzędów religijnych potrzeby fizjologiczne lub przeszkadzał w publicznym wykonywaniu obrzędów. Jednocześnie większość sprawców w chwili popełnienia czynu była pod wpływem alkoholu i nie pamiętała zajścia. Tylko 18 spraw związanych było z wyrażeniem przez oskarżonego swoich poglądów lub dezaprobaty dla określonej religii poprzez wypowiedź ustną, pisemną, gest lub inną formę przekazu. W sprawach cywilnych natomiast zdecydowana większość spraw (8 z 16) dotyczyła żądania usunięcia z miejsc publicznych krzyża łacińskiego. Także zarzuty stawiane przez powodów w pozostałych sprawach nie

znajdują wspólnego mianownika z czynami sprawców poddanymi pod osąd w postępowaniach karnych. Roszczenia z postępowań cywilnych skupiały się bowiem przede wszystkim na kwestiach związanych z utrudnianiem wykonywania praktyk religijnych lub używania elementów ubioru, stanowiących jednocześnie symbole religijne. Ponadto zarzuty w tym zakresie kierowano przede wszystkim (w 15 sprawach cywilnych) przeciwko osobom prawnym. Nie wiązały się one zatem z działaniami jednostek, które głosząc swoje poglądy bądź opinie, naruszyły dobra osobiste innych osób.

8.3. Podmioty biorące udział w postępowaniu

Zarówno w sprawach karnych, jak i cywilnych, biorąc pod uwagę osoby fizyczne, podmiotami częściej inicjującymi postępowanie (powodami lub pokrzywdzonymi) byli mężczyźni, stanowiąc odpowiednio 69,5% wszystkich pokrzywdzonych osób fizycznych i 93,8% powodów. Podobny jest także wiek powodów i pokrzywdzonych, odpowiednio 41 – 50 lat i 50 – 59 lat. Nieznacznie różnią się natomiast między tymi podmiotami dane co do karalności. 90,1% pokrzywdzonych nie była uprzednio karana (co do pozostałych 9,9% nie odnotowano informacji na ten temat), natomiast 25% powodów w czasie trwania postępowania sądowego przebywało w zakładach karanych lub aresztach śledczych.

Odmiennie kształtuje się z kolei kwestia miejsca zamieszkania tych podmiotów. Na podstawie zgromadzonych danych ustalono bowiem, że większość powodów (37,5%) to osoby zamieszkujące miasta powyżej 500 000 mieszkańców, z kolei wśród pokrzywdzonych 44,9% mieszkało w małych miastach – do 50 000 mieszkańców. Różna była także aktywność procesowa powodów i pokrzywdzonych. O ile bowiem powodowie występowali z inicjatywą dowodową, składając w tym zakresie stosowne wnioski (w 16 sprawach zgłosili łącznie 22 wnioski dowodowe), o tyle pokrzywdzeni ograniczali się tylko do złożenia zeznań w ramach postępowania przygotowawczego i nie wnosili o przeprowadzenie dowodów (nie odnotowano przypadków inicjatywy dowodowej pokrzywdzonych).

Trudne do porównania są dane dotyczące wykształcenia i zatrudnienia ww. podmiotów, ponieważ akta zasadniczo nie zawierały dostatecznych informacji w tym zakresie.

Niemożliwe do zestawienia okazały się także dane odnoszące się do osób pozwanych i oskarżonych. W sprawach cywilnych 87,5% pozwanych stanowiły bowiem osoby prawne. W sprawach karnych, z oczywistych względów, osoba prawna jako oskarżony nie występowała.

8.4. Wynik postępowania sądowego

Porównując wyniki postępowania sądowego w pierwszej kolejności należało odnieść się do samego przebiegu postępowań. W sprawach cywilnych cały ciężar prowadzenia postępowania dowodowego bezsprzecznie spoczywał bowiem na sądach pierwszej instancji. Sądy drugiej instancji, co sygnalizowano już powyżej, zasadniczo podzieliły ustalenia faktyczne i ocenę dowodów dokonaną przez sądy niższej instancji i żaden nie zdecydował się na prowadzenie postępowania dowodowego. Niniejsza kwestia odmiennie wygląda natomiast w procedurze karnej, w której ciężar zgromadzenia dowodów spoczywa na organie prowadzącym postępowanie przygotowawcze. Ponadto z uwagi liczne wnioski (38) o ukaranie podejrzanego w trybie art. 335 § 1 k.p.k. postępowanie dowodowe przed sądem w ogóle nie było prowadzone. Okoliczność ta znajduje bezpośrednie przełożenie na liczbę posiedzeń sądów. W sprawach cywilnych średnia to ponad 4 rozprawy, a w sprawach karnych 2 posiedzenia lub rozprawy.

Istotnie różnią się od siebie także rozstrzygnięcia sądów wydawane w obu kategoriach spraw. Wszystkie roszczenia dochodzone w ramach postępowania cywilnego zostały bowiem ostatecznie prawomocnie oddalone. Tymczasem w sprawach karnych aż 60,2% wszystkich rozstrzygnięć stanowią wyroki skazujące, co potwierdza zasadność pozyskiwanych przez organy zawiadomień o możliwości popełnienia przestępstwa. Powyższe może także prowadzić do wniosku, że potencjalni pokrzywdzeni oraz osoby trzecie zdecydowanie lepiej rozumieją normę art. 196 k.k. niż powodowie w sprawach o ochronę uczuć religijnych – dyspozycję art. 23 i 24 k.c.

9. Wnioski

Przeprowadzona analiza akt spraw dała asumpt do stwierdzenia, iż uregulowania prawne zawarte zarówno w kodeksie cywilnym dotyczące ochrony dóbr osobistych, jak również te wynikające z art. 196 k.k., dają możliwość skutecznej ochrony uczuć religijnych. W szczególności wniosek ten wynika z przeprowadzonych badań akt spraw karnych, gdzie sprawcy czynu niedozwolonego niejednokrotnie z zamiarem bezpośrednim dokonywali zniszczeń wizerunków świętych bądź też zakłócali spokojny przebieg obrzędów czy też dokonywali znieważenia miejsc kultu. W każdym przypadku działania policji (podejmowane niejednokrotnie z urzędu) pozwoliły na skuteczne ujęcie sprawcy zdarzenia, a zebrany materiał dowodowy umożliwił przedstawienie zarzutu oraz wniesienie aktu oskarżenia przez oskarżyciela publicznego do sądu. Zauważenia również wymaga fakt, iż sprawcy czynów godzących w uczucia religijne częstokroć przyznawali się do zarzucanych im czynów. Część z nich okazywała skruchę i uznała za słuszne dobrowolne poddanie się karze. Należy również mieć na uwadze, iż większość podejrzanych, którym zostało zarzucone popełnienie czynu, znajdowała się w przedziale wiekowym ok. 18 – 30 lat, co wiąże się z dużymi szansami na pozytywne przejście resocjalizacji. Kolejnym wnioskiem, który można wysnuć, jest to, iż w poddanej badaniu próbie akt karnych skazani w nielicznych sprawach składali apelację, która to również w większości przypadków okazywała się być bezzasadną. Sądy odwoławcze bowiem podzielały ustalenia sądów I instancji.